

K relatívnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách

HANA CHORVÁTOVÁ

Katedra histórie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Základy datovania veľkomoravského šperku, ktoré s malými obmenami platí v podstate dodnes, položil V. Hrubý na podklade nálezov z archeologického výskumu pohrebiska v Starom Měste v polohe Na valách.¹ Pohrebisko Na valách sa výrazne odlišuje od ostatných veľkomoravských pohrebísk rozkladajúcich sa pri kostole na južnej Morave, ale i ostatných stredoeurópskych pohrebísk z priestoru osídleného Slovanmi. Je veľmi rozsiahle. Archeologickým výskumom bolo v polohách Na valách,² Stodůlky a Nový svět³ odkrytých spolu 1634 hrobov. V. Hrubý predpokladá existenciu jedného rozsiahleho pohrebiska s rozlohou cca 10 ha a s celkovým počtom cca 13 290 hrobov.⁴ Výskum pohrebiska Na valách priniesol mnohé niekoľkonásobné superpozície hrobov najmä v blízkosti cirkevnej stavby i vo vzdialenejších miestach od nej.

V. Hrubý mal pri spracovávaní pohrebiska veľmi ťažkú pozíciu. Stav výskumu materiálnej kultúry 9. storočia bol prakticky v počiatkoch. Mnohé nálezy v tom čase ešte neboli známe. V. Hrubý vytváral chronológiu a typológiu - najmä šperku - s minimálnymi možnosťami porovnania z iných oblastí. Pri datovaní šperku sa pridržal dovtedajšieho datovania nálezov z Čiech,⁵ Maďarska⁶ a Slovinska.⁷ Počas výskumu sa neobjavili nálezy mincí, ktoré by upresnili absolútne datovanie. Ani o dendrochronologických dátach sa v tom čase neuvažovalo. V. Hrubý ohraničil kostrové hroby a ich nálezy počiatkom 9. a prvou polovicou 10. storočia, pričom do prvej polovice 10. storočia priradil nálezy byzantsko-orientálneho šperku (tab. č.: 6).⁸

Výskum v Starom Měste Na valách priniesol nebyvalé množstvo rôznych druhov šperkov (náušnic, prívěskov, korálikov) a iných artefaktov (ostrohy, zbrane, nástroje dennej potreby, keramika a iné). V. Hrubý svoju pozornosť nesústredoval len na datovanie šperku, ale zaoberal sa veľmi podrobne typológiu a chronológiu iných druhov nálezov, napr. ostrohami, nákončiami opaskov, keramikou atď. Bol to nesmierny široký záber a nie je v silách jedného človeka postihnúť mnohé detaily pri takomto veľkom množstve rôznorodých predmetov z tak rozsiahleho pohrebiska. Datovanie hrobov a nálezov mu sťažovala i veľmi komplikovaná nálezová situácia na pohrebisku.

Príčiny neskorého datovania byzantského šperku

Datovanie byzantského šperku do konca 9. a prvej polovice 10. storočia v 50-tych rokoch 20. storočia ovplyvňovali nielen práce J. Schráníla, L. Niederleho a J. Eisnera, ale najmä nález kostola na pohrebisku v Starom Měste Na valách a predpoklad V. Hrubého, že nálezy zlomkov malty v zásypoch hrobov pochádzajú až zo zbúranej sakrálnej stavby.

Koncepcia datovania byzantského šperku sa vyvíjala od 20-30-tych rokov 20. storočia. Jej prvými tvorcami boli J. Schráníl,⁹ L. Niederle¹⁰ a J. Eisner.¹¹ Súborné nálezy, s ktorými pracovali,

¹ Hrubý 1955a.

² V polohe Na valách 1492 hrobov (Hrubý 1955a, 539; Hochmanová-Vávrová 1962, 201-256).

³ V polohe Nový svět bolo preskúmaných 72 hrobov a v polohe Stodůlky 70 hrobov (Hrubý 1955a, 539).

⁴ Hrubý 1955a, 47, 294. V bezprostrednej blízkosti polohy Na valách predpokladal V. Hrubý ešte 500 zničených hrobov v Klečkovom pieskovisku a ďalších 200 zničených hrobov pri výkope mlynskeho náhonu (Hrubý 1955a, 370). V polohe Na valách sa uskutočnilo niekoľko ďalších archeologických výskumov a boli odkryté nové hroby (Galuška 2004).

⁵ Schráníl 1925; 1928, 288-322; Niederle 1930, 81, 141; Eisner 1947; Poulik 1948, 56.

⁶ Pataki 1939, 208.

⁷ Korošec 1950, 96, 97.

⁸ Hrubý 1955a, 238-246, 292.

⁹ Schráníl 1925, 1928.

pochádzali často z porušených pohrebísk. Úvahy J. Schránila o datovaní nálezov z Čiech a Moravy vychádzali z jeho predstavy o vývoji slovanského obdobia, ktoré podľa jeho názoru je možné rozdeliť na: A. staršiu dobu hradištnú (Die ältere Burgwallperiode),¹² vymedzenú príchodom Slovanov do Čiech a na Moravu a záverom 9. storočia, a na "B. historickú dobu kniežaciu (Die historische Fürstenperiode), ohraničenú 10. a 11. storočím.¹³ Väščinu dovtedy známych nálezov (šperky: bubienkové, košíčkové náušnice, tepané guľovité prívesky (gombíky); zbrane; ostrohy) z hrobov ako sú Želénky, hrob z Kolína, nálezy z Moravy z Vrbky pri Kvasnici v polohe Na Tabarkách¹⁴ jednoznačne priradil až do mladšieho, kniežacieho obdobia, do 10. až 11. storočia.¹⁵ Vo svojich prácach J. Schránil jednostranne vyzdvihuje vplyv východných, najmä byzantských prvkov na vývoj materiálnej kultúry v Čechách a na Morave.¹⁶ Impulzy zo Západu podľa jeho názoru prichádzajú do prostredia včasnostredovekého českého štátu až v priebehu 12. storočia.¹⁷

L. Niederle sa vo svojich prácach intenzívne venoval vývoju šperku vo včasnom stredoveku. Uvedomoval si jeho dlhý a komplikovaný vývoj od neskoréj doby rímskej až po 13.-15. storočie.¹⁸ Upozorňoval na významný podiel orientálnej zložky byzantského šperku.¹⁹ Pri niektorých druhoch šperku zdôrazňuje ich výskyt s určitými obmenami počas celého vývoja byzantských ozdôb (napr. pri hrozienskovitých²⁰ a lunicovitých náušniciach).²¹

J. Eisner pri chronologickom hodnotení šperku z územia Čiech, Moravy a Slovenska vychádzal vo svojich úvahách predvšetkým z diel J. Schránila a L. Niederleho. Po prvýkrát sa u neho objavuje rozdelenie šperku na „šperk podunajského pôvodu“²² a „šperk byzantského pôvodu“²³, ktoré neskôr prevzal i V. Hrubý.²⁴ K šperkom podunajského pôvodu priradil náušnice s niekoľkonásobnou esovitou slučkou. Ich výrobu predpokladal už v 8. storočí²⁵ a zároveň sa domnieval, že podunajský šperk bol výrazne ovplyvnený avarskou kultúrnou oblasťou.²⁶ Príliv byzantských importov na Moravu spájal s existenciou Veľkej Moravy a misiou sv. Cyrila a Metoda. Podľa jeho názoru byzantský vplyv zasiahol Čechy v pokročilom 9. storočí, ale najmä až v 10. storočí.²⁷

Krátko po druhej svetovej vojne, ešte pred začatím veľkých systematických výskumov na južnej Morave v Starom Meste, Mikulčiciach, Břeclavi – Pohansku a ďalších lokalitách, vydal J. Poulík syntézu k historickému vývoju na Morave vo včasnom stredoveku na podklade archeologických nálezov. J. Poulík sa pokúsil v tejto publikácii chronologicky začleniť i niektoré nálezy

¹⁰ Niederle 1930.

¹¹ Eisner 1947, 1952.

¹² Schránil 1928, 284-288.

¹³ Schránil 1928, 288-322.

¹⁴ Nálezy z tejto lokality boli prvýkrát publikované P.F. Příkrylom (1890, 14-21). Šperky z mohýl boli vtedy datované do 5. – 7. storočia (Příkryl 1890, 21).

¹⁵ Schránil 1928, 293-295.

¹⁶ Schránil 1925, 188, 192-193.

¹⁷ Schránil 1925, 193.

¹⁸ Niederle 1930, 7, 8, poznámka č. 2.

¹⁹ Niederle 1930, 7-9.

²⁰ Niederle 1930, 131. Hrozienskovité náušnice (s tzv. klasovitým hrozienkem) sa na pohrebisku v Starom Meste objavujú v niekoľkých variantoch a objavujú sa v hroboch rôznych horizontov, napr. hrob 106/AZ, 189/51, 24/48, 213/49.

²¹ Niederle 1930, 134, 145. Podľa L. Niederleho lunicové náušnice sa vyvíjali postupne z jednoduchých (dvojčipých) lunicovitých náušnic k náušnicam s lunicou s tretím stredovým cípom. Dvojčipe lunicovité náušnice datuje do 7. a 8. storočia a trojčipe do 9. a 10. storočia. Vtedy známy nález lunicovej náušnice z hrobu č. 106/AZ zo Starého Mesta datoval do konca 9. storočia (1930, 141, 143, 145).

²² Eisner 1947, 143-145.

²³ Eisner 1947, 146-152.

²⁴ Hrubý 1955a, 222.

²⁵ Eisner 1947, 144, 156.

²⁶ Eisner 1947, 144, 156.

²⁷ Eisner 1947, 146.

zo Starého Města polohy Na valách pochádzajúce z výskumov A. Zelnitia. Nálezy z hrobu 106/AZ datoval ku koncu 9. a na začiatok 10. storočia.²⁸

Ako už bolo spomenuté, kľúčový moment pri datovaní pohrebiska v Starom Měste zohral nález základov sakrálnnej stavby a zlomky stavebného materiálu (malta, dlaždice) v hrobách. Bol to vôbec prvý nález svojho druhu. V. Hrubý sa pri datovaní základov kostola opieral a) o celkové datovanie kostrového pochovávaní na pohrebisku, ktoré ohraničil rokmi 800 a 950,²⁹ b) o historické správy (príchod Konštantína a Metoda)³⁰ a c) o archeologické nálezy z hrobov, ktoré prekryvali základy kostola. Podľa V. Hrubého základy kostola prekryvali len štyri hroby 82/49, 114/49, 134/49 a 366/49.³¹ V hrobe 114/49 neboli nájdené žiadne nálezy a v hrobe 82/49 len železný nôž. V hrobe 134/49 (žena) boli nájdené tepané guľovité prívesky (gombíky) a v hrobe 366/49 okrem mnohých drobných železných predmetov boli nájdené železné ostrohy. Nálezy z uvedených hrobov zohrali v datovaní kostola významnú úlohu, najmä však nález guľovitých príveskov z hrobu 134/49. V období objavu kostola v polohe Na valách boli známe nálezy tepaných guľovitých príveskov najmä z Čiech a z Maďarska. České nálezy datoval J. Schráníl do 10. a 11. storočia.³² Z Maďarska a územia Slovenska boli známe nálezy tepaných príveskov z dvoch lokalít. Zo slovenkej lokality Mudroňovo (maďarský názov Szilas-Puszt), kde sa našiel spolu s arabskými mincami z 10. storočia.³³ Tepaný guľovitý prívesok z náleziska v Hevesi sa našiel v hrobe ženy spolu so staromaďarskými nálezmi. V. Pataky datoval hrob do druhej polovice 10. storočia.³⁴ Len ojedinele sa pripúšťalo ich datovanie do 9. storočia.³⁵ Ostrohy z hrobu 366/49 V. Hrubý zaradil do strednej skupiny ostrôh (typ II), ktorú je možné podľa jeho názoru datovať medzi rokmi 850-900.³⁶ Na základe týchto poznatkov datoval V. Hrubý vznik kostola v polohe „Na valách“ do druhej polovice 9. storočia.³⁷ V. Hrubý pripúšťal síce možnosť jeho postavenia ešte pred príchodom Konštantína a Metoda, uvažoval však len o období krátko po roku 850: „Opírame-li se však jen o archeologické prameny, nelze vyloučit ani možnost, že svatyně v poloze „Na valách“ mohla vzniknout už před příchodem soluňských bratří, brzy po r. 850, kdy se na Moravě křesťanství již upevňovalo zásahem dřívějších misíi z Itálie, Řecka a z Německa...“³⁸. Zároveň však vylučoval jeho vznik pred rokom 850: „Zato nepřinesl archeologický výzkum pohřebiště nejmenší oporu pro domněnku, že by byl kostel „Na valách“ vznikl dokonce ještě před r. 850.“³⁹ Zánik kostola kládol do konca 9., prípadne začiatku 10. storočia: „Za nejzazší historický mezník, kdy kostel mohl být zničen, bylo snad možné označit léta 905-906...Avšak některé hroby s maltou, tudíž hroby, zahluobené až po zboření kostela, obsahují ještě bohaté nálezy, zejména honosné šperky z drahých kovů, jaké by se sotva našly u domácího obyvatelstva brzy po loupeživých nájezdech cizinců v době po zániku velkomoravské říše. Proto se zdá být zánik kostela až r. 906 málo pravděpodobný. Archeologické prameny ukazují prostě jen k letům okolo r. 900 – ať málo před tím, ať málo po něm.“⁴⁰

S nálezom základov kostola úzko súvisel predpoklad V. Hrubého, že nálezy zlomkov malty v zásypoch hrobov pochádzajú až zo zbúraného kostola. Podľa neho doba zániku kostola roz-

²⁸ Poulík 1948, 47, 48, 52.

²⁹ Hrubý 1955a, 284; 1955b, 280.

³⁰ Hrubý 1955a, 287.

³¹ Hrubý 1955a, 284; 1955b, 282-286.

³² Schráníl 1925, 188; 1928.

³³ Hampel 1901, 303, 304.

³⁴ Pataky 1939, 207, 208.

³⁵ Niederle 1931, 81; Poulík 1948, 55-56. Len J. Cibulka pripúšťal možnosť zaradiť tepané prívesky z hrobu č. 134/49 už do prvej polovice 9. storočia. (Cibulka 1950, 15, citované podľa Hrubý 1955b, 284, pozn. č. 27).

³⁶ Hrubý 1955b, 284. K problému datovaniu ostrôh na pohrebisku pozri časť *Datovanie ostrôh podľa V. Hrubého*.

³⁷ Hrubý 1955a, 284; 1955b, 286.

³⁸ Hrubý 1955a, 287.

³⁹ Hrubý 1955a, 287. V. Hrubý aj neskôr zdôrazňoval, že sakrálnne stavby ako v polohe Na valách, tak i v pohohe Špitálky, mohli vzniknúť až po roku 850 (Hrubý 1965, 198).

⁴⁰ Hrubý 1955a, 287.

delila hroby do dvoch na seba nadväzujúcich období. V mladších hroboch sa objavovali v zásypoch hrobových jám zlomky malty alebo iný stavebný materiál zo zbúraného kostola, na rozdiel od starších, v ktorých sa malta nenachádza. Tak dospel k záveru, že všetky hroby s maltou a hroby, ktoré ich prekrývajú, rovnako ako iné hroby s analogickými nálezmi, patria do 10. storočia.⁴¹ Prítomnosť malty v zásype hrobov bola pre V. Hrubého dôkazom ich uloženia až po zániku kostola. Prepad malty do hrobov už v čase budovania kostola V. Hrubý vylúčil. Rovnako nepripúšťal ani jej možné rozptýlenie počas bežného chátrania kostola.⁴² V. Hrubý sa v niekoľkých prípadoch pokúsil absolútne datovať niektoré typy náušnic práve na základe nálezov malty v zásype hrobov. Tak datoval napr. tzv. stĺpčekové prelamované a košíčkové náušnice až na začiatok a do prvej polovice 10. storočia.⁴³ Tieto náušnice sa stali potom pre neho "spolehlivou oporou pro datování nálezových celků"⁴⁴ pre ostatné hroby s týmto druhom náušnic. Malta v zásype hrobu sa stala rozhodujúcim kritériom pre datovanie hrobov a tým aj ich nálezov až do obdobia po zániku kostola nielen pre V. Hrubého, ale i pre ďalších bádateľov.⁴⁵ Ako už bolo uvedené, J. Sláma upozorňoval na problematiku datovania hrobov na základe malty. Ale až v súvislosti s vyhodnotením pohrebiska Uherské Hradiště-Sady sa začala prijímať myšlienka o výskyte malty v zásypoch hrobov už počas existencie kostola.⁴⁶

Vývoj názorov na datovanie šperku po publikovaní monografie Staré Město

Na valách

Hneď po publikovaní monografie sa objavili názory, ktoré polemizovali s datovaním V. Hrubého. Jaroslav Böhm nesúhlasil s chronologickými závermi V. Hrubého a poznamenal jeho pridržiavanie sa úzkeho historického východiska.⁴⁷ Na problematiku datovania niektorých druhov šperkov do začiatku a najmä do prvej polovice 10. storočia vzhľadom na nálezy z územia Čiech a Bavorska poukázali J. Eisner a J. Sláma.⁴⁸ Na problémy, ktoré vyplývali z datovania V. Hrubého, upozorňoval J. Cibulka.⁴⁹

J. Eisner v recenzii vyzdvihol podopretie chronológie staromestských nálezov o šperk.⁵⁰ Nesúhlasil však s neskorým absolútnym datovaním byzantského šperku V. Hrubého. J. Eisner veľmi dobre postrehol vplyv dovedajších prác J. Schránila, L. Niederleho, J. Poulíka a aj jeho samotného na názory V. Hrubého o datovaní šperku. Upozorňoval na nesmierny nárast nových nálezov (najmä po druhej svetovej vojne), ktoré vyzývali k revízií datovania niektorých archeologických prameňov.⁵¹ V recenzii J. Eisner naliehalo podčiarkol: „...aspoň jedna vec by už měla vypadnout z naší diskuse, totiž spojování památek ze dvou časově od sebe vzdálených pohřebišť z Předmostí u Přerova"⁵², o ktoré sa V. Hrubý (ale i J. Poulík a B. Dostál) opieral pri datovaní byzantského šperku z pohrebiska v Starom Měste "Na valách". B. Dostál až v roku 1990 uznal, že materiál z Předmostí u Přerova pochádza z dvoch pohrebísk, stredohradištného a mladohradištného, prípadne z dvoch fáz pohrebiska s kontinuálnym pochovávaním.⁵³ Pre chro-

⁴¹ Hrubý 1955a, 291.

⁴² Hrubý 1955a, 286; Hrubý 1955b, 212 - 276.

⁴³ Hrubý 1955a, 241, 243.

⁴⁴ Hrubý 1955a, 241.

⁴⁵ Napr. F. Kalousek (1971); B. Dostál (1990, 36, 39).

⁴⁶ Galuška 1996a, 94; 1996b, 274, 275. Na túto možnosť upozorňovala nemecká bádateľka M. Schulze-Dörrlamm (1994, 584, 585), ktorá nevyučovala ani možnosť rozširovania lode kostola (1995, 584).

⁴⁷ Böhm 1955, 7: „Jako recensent díla nemohu popřít, že závody autorovy jsou pečlivě uváženy, že jsou logické, domnívám se však, že některé chronologické závěry, k nimž dochází, jsou podmíněny nesprávným, podle mého soudu uzce historickým výchozím autora.“

⁴⁸ Eisner 1956; Sláma 1957; 1958.

⁴⁹ Cibulka 1958, 45, 46.

⁵⁰ Eisner 1956, 188.

⁵¹ Eisner 1956, 187.

⁵² Eisner 1956, 188.

⁵³ Dostál 1990, 40.

nologické určenie byzantského šperku J. Eisner vyzdvihol dva dôležité momenty. Prvým je podľa jeho názoru nález dvoch tepaných guľovitých prívěskov z hrobu 134/49 objaveného pod základmi kostola. Ich nález pod múrmi kostola podľa jeho názoru nasvedčuje, „...že klenotníctví byzantského rázu tam bolo už uprostřed 9. stol. v plném rozvoji.“⁵⁴ Druhý dôležitý bod pre datovanie staroměstských nálezov je podľa J. Eisnera vplyv veľkomoravskej výroby šperku na české prostredie: „S počátkem vlivu staroměstské produkce na Čechy nemůžeme couvnouti z prostřední třetiny 9. stol. a omeziti jej na poslední třetinu tohoto věku nebo jíti s ním dokonce až do 10. stol. Pro dobu po Svatoplukově smrti nelze předpokádati ani vliv Moravy na Čechy ani spojení Moravy s byzantskou oblaští.“⁵⁵ Na základe vyššie uvedeného J. Eisner vyslovil názor, že výroba byzantských šperkov existovala už v prvej polovici 9. storočia a skončila so zánikom Veľkej Moravy.⁵⁶

J. Sláma v štúdiu poukázal na rozpory v datovaní viacerých druhov šperku: pri náušnici s esovitou slučkou, pri tzv. olivovitých korálikoch,⁵⁷ hrozienských náušniciach (s tzv. klasovitým hrozienským)⁵⁸ a pri bronzových štítkových prsteňoch (tzv. blučinského typu podľa J. Poulika).⁵⁹ Podľa jeho názoru je možné náušnice s niekoľkonásobnou esovitou slučkou na podklade nálezových celkov zo stredovýchodnej Európy vymedziť druhou polovicou 8. a prvou polovicou 9. storočia.⁶⁰ Nesúhlasil s jej datovaním podľa V. Hrubého až do počiatku 10. storočia.⁶¹ Aj pri ostatných uvedených nálezoch sa prikláňal k podstatne skoršiemu datovaniu. Nevylučoval ich chronologické zaradenie už do 8. storočia.⁶² Rovnako ako J. Eisner a J. Cibulka i J. Sláma podčiarkol význam nálezu tepaných guľovitých prívěskov (gombíkov) pod základmi kostola v Starom Měste Na valách a zdôraznil ich existenciu v hmotnej kultúre na našom území už v prvej polovici 9. storočia.⁶³ J. Sláma nevylúčil dokonca ani možnosť oveľa skoršieho datovania niektorých šperkov byzantského charakteru: „Vyspělá šperkařská velkomoravská výroba v 9. stol. nutně musela míti své základy ve století předcházejícím...a nepochybně do téhož století bude spadatí řada památek byzantského charakteru, jejichž datování se dosud opíralo o zmíněné historické události.“⁶⁴ Na základe týchto skutočností sa vyslovil pre revíziu niektorých chronologických záverov V. Hrubého.⁶⁵ J. Sláma zároveň ako prvý poukázal na problém datovania hrobov na základe prítomnosti malty v zásype hrobu. Upozorňoval, že malta sa mohla dostať do hrobov nielen po zániku kostola, ale už počas budovania kostola a jeho bežného chátrania.⁶⁶

J. Cibulka vo svojej monografii upozorňoval na problémy, ktoré vyplývali z veľmi neskorého datovania veľkomoravského šperku.⁶⁷ Do obdobia všeobecného úpadku v posledných rokoch Svätoplukovej vlády boli zaradené dve tretiny pohrebov s najbohatšími nálezmi. J. Cibulka predpokladal v tomto období pod vplyvom nájazdov starých Maďarov značné otrasy v politickej, hospodárskej i spoločenskej sfére Veľkej Moravy. Považoval za nemožné, aby práve v tomto období došlo k najväčšiemu rozkvetu sídlisk a rozmnoženiu obyvateľstva.⁶⁸ Ďalší problém, ktorý vznikol v súvislosti s prijatím neskorého datovania V. Hrubého, sú zlomy v pochovávaní na ma-

⁵⁴ Eisner 1956, 188. V. Hrubý nepovažoval tepané guľovité prívěsky za produkt byzantských dielní (1955a, 211).

⁵⁵ Eisner 1956, 188.

⁵⁶ Eisner 1956, 189.

⁵⁷ Sláma 1957, 260, 261.

⁵⁸ Sláma 1957, 262, 263.

⁵⁹ Sláma 1957, 265.

⁶⁰ Sláma 1957, 266.

⁶¹ Sláma 1957, 263.

⁶² Sláma 1957, 260, 262, 265.

⁶³ Sláma 1957, 262, podobne i ako J. Cibulka.

⁶⁴ Sláma 1957, 263.

⁶⁵ Sláma 1957, 263.

⁶⁶ Sláma 1958, 312, 314.

⁶⁷ Cibulka 1958, 45.

⁶⁸ Cibulka 1958, 45, 46.

lých i veľkých pohrebiskách, kde je najviac hrobov prisúdených do prvej polovice 10. storočia.⁶⁹ J. Cibulka považoval preto za nutné časť nálezov prisudzovaných prvej polovici 10. storočia presunúť do druhej polovice alebo na koniec 9. storočia. Po prijatí takéhoto modelu datovania by nevznikli zlomy v pochovávaní, ktoré sa objavujú i na pohrebisku pri modranskom kostolíku.⁷⁰

J. Eisner, J. Cibulka i J. Sláma zhodne poukazovali na význam nálezu tepaných guľovitých príveskov (gombíkov) pod základmi kostola v Starom Městě v polohe Na valách pre datovanie tzv. byzantského šperku. J. Eisner i J. Sláma zároveň upozorňovali na veľmi neskoré datovanie podunajského i byzantského šperku na južnej Morave k nálezom z českých lokalít. K dôležitým postrehom patrili i pozorovania J. Cibulku o zlomoch v pochovávaní na malých i veľkých pohrebiskách. Bohužiaľ, tieto dôležité pripomienky k absolútnemu datovaniu byzantského šperku ostali nepovšimnuté. V polovici 60-tych rokov sa objavili prvé práce B. Dostála, ktoré potvrdzovali správnosť a opodstatnenosť datovania byzantského šperku do konca 9. až prvej polovice 10. storočia. B. Dostál súhlasil s datovaním V. Hrubého takmer bez výhrad.⁷¹

B. Dostál sa pokúsil zhodnotiť nové nálezy a výsledky z pohrebísk získaných po druhej svetovej vojne spolu s nálezmi zo starších výskumov. Na základe dovtedy známeho archeologického materiálu z pohrebísk na južnej Morave vyčlenil tri horizonty stredohradištného obdobia, ktoré aj absolútne chronologicky vymedzil. Za chronologicky najcitlivejšie považoval B. Dostál šperky a zbrane – najmä meče.⁷²

Do najstaršieho horizontu zaradil B. Dostál hroby, z ktorých sú známe nálezy neskorokeszthelského rázu - trojlaločné nášivky čeleniek, liate bronzové pracky, nákončia a iné kovania.⁷³ Zároveň do tohto horizontu priradil hroby s predmetmi tzv. blatnicko-mikulčického typu (bronzové pozlátané ostrohy zdobené polopalmetami alebo ľudskými maskami, súpravy nákončí, praciek a prevlečiek zdobené obdobnými motívami, technikou vruborezu, puncovaním a rytím), meče typu K a H a primitívnu keramiku, podobnú keramike II. stupňa podľa J. Poulíka. Zároveň sem priradil hroby s prežitkami tzv. pohanského pohrebného ritu. Zo skupiny šperkov sem zaradil náušnice s jedným zrnom. Tento horizont je možné podľa B. Dostála rozpoznať najmä v mužských hroboch. Z pohrebiska zo Starého Města Na valách do tohto horizontu podľa jeho názoru patria hroby: 109/AZ (dievčenský),⁷⁴ 291/AZ, 295/AZ, 307/AZ, 80/48 (dievčenský),⁷⁵ 156/49, 266/49, 287/49⁷⁶, 50/50, 223/51, 114/51.⁷⁷ Pri uvedených hroboch zdôraznil ich stratigrafiu, podľa ktorej je pri niektorých doložené, že patrili k najstarším. Z mikulčických pohrebísk do najstaršieho horizontu priradil hroby 90, 108 (ženský hrob),⁷⁸ hroby 265 a 280 od prvého kostola doložené stratigraficky⁷⁹ a hroby 50 a 70 od 6. kostola. Z hrobov mimo hlavných centier sem zaradil niektoré hroby z lokalít Boleradice, Blučina a Vranovice. Dotkol sa problematikosti vymedzenia najstaršieho horizontu na tzv. dedinských pohrebiskách. Na týchto pohrebiskách sa objavujú predovšetkým nálezy (železné predmety a šperk tzv. podunajského typu), pri ktorých nie je možné presnej-

⁶⁹ Cibulka 1958, 46.

⁷⁰ Cibulka 1958, 46.

⁷¹ Dostál 1965, 1966. B. Dostál doplnil len niektoré typy náušnic a príveskov, ktoré sa u V. Hrubého v Starom Městě Na valách nevyskytli a upozornil pri ostrohách typu I A podľa V. Hrubého na predlžovanie ich bodca a na ich výskyt i v mladšom období na základe neskorších výskumov z pohrebiska v Břeclavi-Pohansku (1966, 74, 75).

⁷² Dostál 1966, 89-94. Nálezové horizonty vyčlenil B. Dostál v kapitole: „Datování středohradištních pohřebišť a historické závěry“, najmä v prvej časti „A. Datování“.

⁷³ Dostál 1966, 89.

⁷⁴ Hrubý 1955a, 380.

⁷⁵ Hrubý 1955a, 422, (5-ročné dievča).

⁷⁶ V hrobe č. 287/49 však bola nájdená malta a preto bol tento hrob V. Hrubým datovaný až do obdobia po zbúraní kostola. (Hrubý 1955a, 285; 1955b, 290, 295).

⁷⁷ Pravdepodobne došlo ku tlačovej chybe, lebo pri hrobe 114/51 je zložitá nálezová situácia spolu s hrobmi 113/51 a 115/51. B. Dostál pravdepodobne uvádzal hrob 116/51, v ktorom bol nájdený meč a ostrohy (Hrubý 1955a, 506).

⁷⁸ Poulík 1957, 370.

⁷⁹ Dostál 1966, 90.

šie datovanie.⁸⁰ K absolútnemu datovaniu sa B. Dostál presne nevyjadril. Podľa úvodnej časti a nasledujúcich riadkov venovaných strednému horizontu, je možné predpokladať časový úsek vymedzený prvou polovicou 9. storočia.

Na základe historických udalostí známych z písomných prameňov spájal B. Dostál stredný horizont s vládou Rastislava a Svätopluka, ktorá je podľa jeho názoru obdobím vnútornej konsolidácie, s počiatkom veľkorysej zahraničnej a samostatnej politiky.⁸¹ S týmto súvisí i všeobecný kultúrny rozmach, ktorý sa odrazil najmä v umeleckom remesle, vo výrobe šperkov. Moravské šperkárstvo zaradil do umeleckého okruhu, ktorý je konglomerátom antických tradícií uchovávaných v byzantskej oblasti a ovplyvnený včasnoislamským umením, prenikajúcim z Čiernomoria a ďalej na západ. Upozornil na názor A. Alföldiho, ktorý kladie tento umelecký okruh medzi neskoroavarske a staromaďarské umenie. Do tohto obdobia podľa B. Dostála spadajú počiatok a rozmach výroby šperkov, ktoré zahŕňa pod názov staromestský alebo veligradský šperk, napr. tepané guľovité a granuláciou zdobené prívesky („gombíky“), honosné náušnice a prstene.⁸² B. Dostál zároveň predpokladá nárast variability tvarov hlavne na konci tohto obdobia. Z ďalších artefaktov B. Dostál uviedol kovárske výrobky (celookované vedrá, oceľky so zloženými ramennami, ostrohy II typu podľa V. Hrubého). V absolútnom datovaní vymedzil B. Dostál toto obdobie od druhej polovice 9. storočia do počiatku 10. storočia.⁸³

Podľa názoru B. Dostála sa v inventári hrobov z prvej polovice 10. storočia zosilňuje orientálny vplyv, súvisiaci možno s príchodom starých Maďarov.⁸⁴ Do tohto horizontu B. Dostál zaradil nálezy guľovitých príveskov („gombíkov“) s rastlinným ornamentom, ktorý sa geometrizuje, prípadne rozpadá, strieborné guľovité prívesky s makovou granuláciou, ktorá sa objavuje i na bubienkových náušniciach. Do najmladšieho horizontu priradil bubienkové náušnice so siedmymi až desiatimi bubienkami a košíčkové náušnice s deviatimi košíčkami a lunicové náušnice. Podľa jeho názoru sa v tomto období objavujú i nové prvky na náušniciach ako esovité ukončenie, retiazky, zdobenie hrozienuk zrnkami zatavenými v drôtených prstencoch. Zároveň sa objavujú i tenké esovité záušnice, puklice na guľovitých príveskoch, prstene zdobené granuláciou a sklami. Zdôrazňoval objavenie sa podobných tvarov a techník, uplatňovaných na šperkoch z pokladov zlomkového striebra. Potvrdil týmto názor V. Hrubého o objavení sa najvyššejších veľkomoravských výrobkov v hrobách uložených v priebehu prvých troch až štyroch desaťročí 10. storočia.⁸⁵

Hrubého koncepcia absolútného i relatívneho datovania šperku i ostrôh pre 9. a prvú polovicu 10. storočia bola prácou B. Dostála potvrdená a prijatá odbornou domácou i zahraničnou verejnosťou. S novými výskumami ďalších pohrebísk na južnej Morave (Josefov, Rajhradice, Horní Kotvice) sa neustále vynárali problémy prameniácie z tejto koncepcie. V 80-tych rokoch 20. storočia sa začínajú objavovať práce poukazujúce na nevyváženosť v datovaní mužských a ženských hrobov⁸⁶ a na nezrovnalosti v datovaní niektorých druhov byzantského šperku,⁸⁷ čo nakoniec viedlo k širšej diskusii v 90-tych rokoch.

Na základe analýzy pohrebiska Uherské Hradiště – Sady v polohe „Horní Kotvice“ poukázala K. Marešová na nesúlad v absolútnom datovaní náušnic, konkrétne náušnice so 6-košíčkami a tzv. stĺpčekových náušnic.⁸⁸ Autorka výskumu na základe analýzy ostatného archeologického materiálu predpokladala začiatok pochovávaní na pohrebisku už v polovici 8. storočia a koniec okolo polovice 9. storočia, nevyúlčila však práve na základe nálezov náušnic so 6-košíčkami

⁸⁰ Dostál 1966, 89, 90.

⁸¹ Dostál 1966, 90.

⁸² Dostál 1966, 90, bohužiaľ bez uvedenia konkrétnych príkladov nálezov a hrobov.

⁸³ Dostál 1966, 90.

⁸⁴ Dostál 1966, 91.

⁸⁵ Dostál 1966, 90.

⁸⁶ Bialeková 1979, 99; neskôr i J. Dekan (1985, 130).

⁸⁷ Poulik 1975, 69.

⁸⁸ Marešová 1983, 106, 107.

(hroby 5 a 30)⁸⁹ a stĺpčekových náušnic (hroby 44 a 99)⁹⁰ uloženie niektorých hrobov až v druhej polovici 9. storočia.⁹¹ Z tohto dôvodu predpokladala výrobu košíčkových náušnic už v tretej štvrtine 9. storočia.⁹² Upozornila však na nesúlad dovtedajšieho datovania košíčkových náušnic na koniec 9. a prvú polovicu 10. storočia. Ďalšou indíciou pre staršie datovanie stĺpčekových náušnic je podľa K. Marešovej ich výskyt pod mohylou z lokality v Hlubočku u Hluku.⁹³ V tejto súvislosti poukázala i na analogické náušnice z pohrebiska Münchendorf.⁹⁴

Pochybnosti o správnosti datovania šperkov až do prvej polovice 10. storočia vyslovoval od polovice 70-tych rokov i J. Poulík najmä v súvislosti s nálezmi tepaných guľovitých priveskov v hrobe 44 pri tzv. druhom mikulčickom kostole.⁹⁵ Z. Klanica v niekoľkých prácach poukazoval na možnosť skoršieho datovania už do druhej polovice 8. storočia pri niektorých mužských hroboch.⁹⁶ Dokonca V. Hrubý krátko pred svojou smrťou odvolal svoje datovanie pohrebiska „Na valách“.⁹⁷ Začiatkom 90-tych rokov 20. storočia prebehla diskusia k datovaniu veľkomoravského šperku, najmä k byzantskému šperku.⁹⁸ Diskusiu vyvolala séria článkov rakúskych⁹⁹ a maďarských¹⁰⁰ archeológov, ktorí podobný archeologický materiál zo včasnostredovekých pohrebísk nachádzajúcich sa na území svojich krajín datovali veľmi rozdielne.¹⁰¹ K diskusii prispel i článok historika D. Třeštíka, ktorý opäť upozorňoval na nezrovnalosti archeologického datovania a historických správ.¹⁰²

Prvé pokusy nového časového zaradenia byzantského šperku priniesol B. Dostál. V súvislosti s problémami datovania pozostatkov sakrálnych stavieb v Starom Měste v polohe Na valách a Špitálky a v Břeclavi-Pohansku otvoril i otázky absolútneho datovania byzantského šperku. B. Dostál si položil otázku: „...zda jeho [V. Hrubého] skupina hrobů s maltou nepatří do doby před zánikem Velké Moravy ..., jinými slovy, zda správně stanovené relativně chronologické skupiny staroměstských hrobů není třeba vtlačit do rámce 9. a počínajícího 10. století.“¹⁰³ Zároveň načrtnol úvahy o zániku pochovávaní na staroměstských pohrebiskách (Na valách a Špitálky) už dlho pred polovicou 10. storočia.¹⁰⁴ V článku sa podrobnejšie venoval otázke najstaršieho možného výskytu guľovitých priveskov (gombíkov). Odmietol ich dovtedajšie datovanie do poslednej tretiny 9. storočia až do druhej polovice 10. storočia a poukázal na ich možný oveľa starší výskyt.¹⁰⁵ V článku z roku 1991 sa B. Dostál venoval nielen datovaniu byzantského šperku, ale i

⁸⁹ Marešová 1983, 106.

⁹⁰ Marešová 1983, 107.

⁹¹ Marešová 1983, 130. V charakteristike hrobov mladšieho horizontu uvádza autorka menšie a plyššie hrobové jamy, s rôznymi polohami mŕtvych. Hrob č. 5, v ktorom sa našli košíčkové náušnice je paradoxne najhlbším zisteným hrobom na pohrebisku. Jeho hĺbka bola 194 cm (Marešová 1983, 21, skupina hrobov č. 19).

⁹² Marešová 1983, 106.

⁹³ Marešová 1983, 107. V. Hrubý (1939) mohylové pohrebisko v lese Hluboček u Hluku zaradil rámcovo do 9. storočia (1939, 12).

⁹⁴ Marešová 1983, 107. Mitscha-Märheim datuje pohrebisko v Münchendorfe rámcovo do 8. storočia. Nepredpokladá však pokračovanie pochovávaní po roku 791 (1941, 54, 55).

⁹⁵ Poulík 1975, 63, 69; 1985, 29.

⁹⁶ Klanica 1985, 113; 1990, 57-63.

⁹⁷ Galuška 1996b, 267.

⁹⁸ Termín do literatúry uviedol B. Dostál (1965, 365; 1966, 90).

⁹⁹ Szameit 1991, 73-79; 1992, 803-839; 1996, 215-225.

¹⁰⁰ Müller 1984; Szöke 1992.

¹⁰¹ E. Szameit datuje nálezy z rakúskych pohrebísk do druhej polovice 8. a počiatku 9. storočia (1991, 77, 1992, 827; 1996, 222-223). B. M. Szöke datuje podobné nálezy z pohrebísk na území západného Maďarska až k prvej polovici 9. storočia (1992, 892).

¹⁰² Třeštík 1991, 9, 23. D. Třeštík v článku doslovne uviedol: „Chronologie poslední fáze velkomoravské hmotné kultury, zejména tzv. veligradského šperku, by si proto zasloužila důkladnou revizi.“ Na nesúlad medzi datovaním tzv. veligradského šperku a udalosťami známymi z písomných prameňov upozorňoval i J. Cibulka (1958, 46) a R. Turek (1959, 298).

¹⁰³ Dostál 1990, 39.

¹⁰⁴ Dostál 1990, 40. Podobný názor je možné nájsť už u J. Cibulku (1958, 45).

¹⁰⁵ Dostál 1990, 40. Pripomenul pritom výsledky štúdií K. Bendu, ktorý ukázal podobnosť technik (lisovanie, rytie, puncované pozadie a motív palmety) uplatnených ako pri výrobe nádob z nagyszentmiklösskeho podkladu a na neskorovav-

podunajskému šperku. Na základe najnovších štúdií k chronológii pohrebísk v podunajskej oblasti vymedzil časovo podunajský šperk 8.-10. storočím¹⁰⁶ a poukázal pritom i na jeho rozsiahly teritoriálny výskyt. V závere článku sa opäť vyslovil pre ohraničenie byzantského šperku koncom 9. až začiatkom 10. storočia. Zdôraznil jeho byzantský pôvod a úzke teritoriálne rozšírenie.¹⁰⁷ Počiatkom byzantského šperku na Morave sa podrobnejšie nevenoval. Podčiarkol jeho vznik pod byzantským vplyvom.¹⁰⁸ Názor B. Dostála o závere výroby byzantského šperku koncom 9. storočia sa postupne prijíma.¹⁰⁹

Otázkami datovania veľkomoravských ozdôb sa zaoberal i L. Galuška v rámci vyhodnotenia pohrebiska v Uherskom-Hradišti - Sady. Upozornil na problém časového určenia šperku na základe prítomnosti malty v zásype hrobu, ktorá, ako správne zdôraznil, mala zásadný vplyv nielen na chronológiu veľkomoravského šperku.¹¹⁰ L. Galuška pri spracovaní výskumu V. Hrubého na zmieňovanej lokalite začal uvažovať o možnosti dostania sa malty i počas existencie kostola,¹¹¹ čo V. Hrubý jednoznačne odmietal.¹¹² Tento predpoklad dokumentoval na pohrebisku v Sadoch i v Starom Měste Na valách. Na pohrebisku Na valách dokumentoval túto indíciu na skupinke hrobov 134/49, 298/49 a 299/49, ktoré sa nachádzajú v tesnej blízkosti západne od kostola.¹¹³ L. Galuška sformuloval hypotézu, podľa ktorej hrob 299/49 bol zahĺbený ešte pred vybudovaním kostola rovnako ako hrob 134/49 a dieťa z hrobu 298/49 bolo pochované už počas existencie kostola v druhej polovici 9. storočia. Vylúčil možnosť, že hroby 298/49 a 299/49 by boli uložené až v prvej polovici 10. storočia, ako sa podľa datovania V. Hrubého predpokladá.¹¹⁴ Na podklade uvedených poznatkov a analýzy pohrebiska v Uherskom Hradišti-Sady sa L. Galuška domnieva, že počiatky výroby byzantských šperkov na Morave začínajú už v druhej štvrtine 9. storočia.¹¹⁵

Podrobnú štúdiu guľovitým priveskom (gombíkom) venovala E. Pavlovičová.¹¹⁶ Otázky časového zaradenia guľovitých priveskov sa pokúsila riešiť pomocou seriačnej analýzy a ich spoločného výskytu v hroboch s ostrohami.¹¹⁷ E. Pavlovičová sa výhradne pridržiavala typológii a chronológii ostrôh D. Bialekovej.¹¹⁸ Na základe výsledkov seriačnej analýzy a spoločného výskytu priveskov s ostrohami E. Pavlovičová v štúdií naznačila možnosť skoršieho datovania pri niektorých typoch guľovitých priveskov (napr. tepané privesky¹¹⁹, tekvicovité¹²⁰ - melónovité podľa terminológie autorky, privesky s geometrickým vzorom, privesky zdobené granuláciou po celom povrchu a privesky zdobené s puklicami) do prvej polovice 9. storočia.¹²¹ Na možnosť skoršieho datovania niektorých náušnic byzantského charakteru (napr. náušnice s lunickou vytvo-

ských kovaniach, tak pri výrobe terča so sokolníkom z hrobu č. 15 zo Špitáliek a pri výrobe gombíkov. Existenciu týchto techník v širšom podunajskom prostredí nevyklučoval od druhej polovice 8. a v celom 9. storočí (Benda.1963, 60).

¹⁰⁶ Rovnako ako J. Eisner v štúdií z roku 1947, pozri vyššie.

¹⁰⁷ Dostál 1991, 84.

¹⁰⁸ Dostál 1991, 84.

¹⁰⁹ Staňa 1995, 42; Galuška 1996a, 97; Lutovský 2001, 323. Č. Staňa prijal chronologické určenie byzantského šperku - koniec 9. storočia. Časový údaj chápal len ako určenie zániku výroby šperkov. Otvorená ostáva podľa jeho názoru ešte otázka záveru pochovávanania na veľkomoravských pohrebiskách (1995, 43).

¹¹⁰ Galuška 1996b, 268, 269. Tento problém sa dotýka i datovania ostrôh, sekier, vedierok atď.

¹¹¹ Galuška 1996a, 94; 1996b, 274, 275, pozri vyššie *Príčiny neskorého datovania...*

¹¹² Hrubý 1955a, 286.

¹¹³ Hrob č. 134/49 (mladá žena, hl.: 140 cm) je prekrytý základmi kostola (samotné základy kostola boli zistené v hl.: 60-80 cm pod pôvodnou úrovňou pohrebiska (Hrubý 1955a, 280). V zásype hrobu č. 298/49 (dievča, hl.: 200 cm) bola nájdená malta. V hrobe č. 299/49, ktorý dokonca dosahoval hĺbku 240 cm, malta nebola nájdená (Galuška 1996, 274).

¹¹⁴ Galuška 1996b, 274, 275.

¹¹⁵ Galuška 1996a, 97.

¹¹⁶ Pavlovičová 1996.

¹¹⁷ Pavlovičová 1996, 100, 101.

¹¹⁸ Pavlovičová 1996, 95, 102. Typológii a chronológii ostrôh boli venované viaceré práce našich (Ruttikay 1975; Koch 1982; Kavanová 1976; Bialeková 1977) i zahraničných bádateľov (Koch 1989, 32-44; Wachowski 1986/87).

¹¹⁹ Na možnosti skoršieho časového zaradenia tepaných guľovitých priveskov už dávnejšie poukázali J. Bureš (1964, 44-64), J. Poulik (1975, 69; 1985, 31), Z. Klanica (1970, 444) a naposledy B. Dostál (1990, 40).

¹²⁰ L. Galuška datoval tento druh ozdôb v zmieňovanej štúdií do prvej polovice 9. storočia. (1996, 275).

¹²¹ Pavlovičová 1996, 104-109.

renou jemným drôtom) do prvej tretiny 9. storočia upozorňuje D. Staššiková-Štukovská na základe nálezov z pohrebiska v Borovciach (okr. Piešťany).¹²²

Všetci autori spomínaných prác poukazovali na problematické absolútne časové zaradenie ženského šperku a objavuje sa i snaha o riešenie tohto problému. Autori sa často venovali len veľmi úzkemu okruhu šperkov, či už to boli napr. len guľovité prívesky (B. Dostál, J. Poulik, E. Pavlovičová), niektoré typy náušnic (K. Marešová, D. Staššiková-Štukovská), alebo len vybrané niektoré konkrétne nálezové situácie (L. Galuška).

Dodnes neexistuje žiadna práca, ktorá by sa venovala typológii a chronológii náušnic, ich vzájomných kombinácií a kombinácií s inými druhmi šperkov napr. s guľovitými príveskami, s ktorými sa náušnice v hrobách najčastejšie vyskytujú. Väčšinou sa vypracováva zvlášť chronológia pre náušnice a zvlášť pre guľovité prívesky, prípadne iné nálezy. Málokedy sa berie zreteľ na ich spoločný výskyt v hrobovom celku. Dochádza potom k časovo rôznemu datovaniu jednotlivých predmetov z jedného hrobu. Môžeme sa s týmto javom stretnúť u V. Hrubého¹²³ (ale i u L. Galušku¹²⁴), pričom obaja autori zhodne pri chronologickom vyhodnocovaní nálezov hovoria **o dobe uloženia predmetov do zeme**, teda o dobe, kedy bol nebožtík s nimi pochovaný. V. Hrubý doslova uviedol: „Pohrebište „Na valách“ má totiž dva zvláštne rysy, ktoré umožňujú niekoľkonásobnou kontrolu datovania tých predmetů, ktoré jasne vymezujú dobu, v níž byly jako milodary vloženy do hrobu. Nejsou však rozhodující pro určení doby, kdy se ten či onen druh nástrojů, zbraní nebo šperků začíná ve slovanské ...kultuře vůbec objevovat.“¹²⁵ V tom prípade by sa mala ich doba uloženia zhodovať a malo by sa hovoriť o fáze pochovávania a nie o datovaní predmetov. Nie všetky predmety uložené v hrobe musia byť vyrobené v rovnakom čase. V prípade hľadania odpovede na otázku, kedy boli predmety z hrobu vyrobené, sa údaje o dobe ich vzniku môžu odlišovať.¹²⁶ V prípade byzantského šperku sa otázky prvotného výskytu riešia minimálne.¹²⁷ Pre byzantský šperk, ale ani pre ostatnú materiálnu kultúru nie sú vypracované jednotlivé chronologické horizonty. Naposledy sa o to pokúsil B. Dostál, ktorý vypracoval aj doteraz jedinú typológiu a chronológiu náušnic.¹²⁸ Viac-menej potvrdil predstavu o súčasnosti takmer všetkých byzantsko-orientálnych šperkov - náušnic, prsteňov, príveskov datovaných takmer výlučne do druhej polovice 9. storočia a prvej polovice 10. storočia. Neskôr ich hornú hranicu ohraničil koncom 9. storočia a počiatkom 10. storočia, pričom nevyvlúčil koniec pochovávania na pohrebisku v Starom Meste Na valách už dlhší čas pred polovicou 10. storočia.¹²⁹ Bohužiaľ, B. Dostál sa nevenoval chronologickému určeniu prvotného výskytu byzantských šperkov (náušnic). Vychá-

¹²² Staššiková-Štukovská 1997, 200; 2000, 103-104.

¹²³ V. Hrubý zaradil v niekoľkých prípadoch (190/50, 122/51) predmety z jedného hrobu do rôznych časových období. Predmety z hrobu 24/48 zaradil od polovice 9. storočia do počiatku 10. storočia (pozri nižšie: Stratigrafická situácia pri hrobách 24/48 a 26/48).

¹²⁴ Napr. pri chronologickom zaradení jednotlivých šperkov z hrobu č. 209/59 z pohrebiska v Uherskom Hradišti-Sadoch sa u L. Galušku (1996a) objavujú rôzne údaje. Na str. 94 píše: „Prínejmenším práve 2. polovina 9. storočia je také dobou, kedy se na Sadech do hrobu 209/59 dostaly jak obě bubínkové, tak i obě hrozníčkové náušnice s perlami a drátěným pletivem na částech obloučků.“ Na str. 95 uvádza: „Domníváme se proto, že všechny tři pohřbené ženy [hroby č. 193/51, 200/51 zo Starého Města a hrob č. 209/59] náležely k nejvyšší společenské vrstvě starých Moravanů a jejich tělesné pozůstatky se do hrobů dostaly ve stejné době. S největší pravděpodobností se jednalo o období okolo, nebo spíše těsně po polovině 9. století.“ Na str. 100 v súvislosti s chronologickým určením zlatých tzv. tekvicovitých príveskov uvádza: „Na Sadech se našly v hrobech 19/59 a 173/59; v bronzovém, ovšem silně pozláceném provedení, pak ještě v nejobhatším náleзовém celku z hrobu 209/59. Všechny uvedené hroby je možné začlenit do 3. čtvrtiny 9. století.“ Mířtu z hrobu č. 209/59 teda pochovali len s náušnicami niekedy medzi rokmi 850 až 899, prípadne hneď po roku 850 a s tekvicovitými príveskami v niekedy v rokoch 850 až 875; v princípe je to stále druhá polovica 9. storočia ako aj tretia štvrtina 9. storočia.

¹²⁵ Hrubý 1955a, 291.

¹²⁶ Na problémy súvisiace s datovaním archeologického materiálu z pohrebisk už niekoľkokrát poukázal H. Steuer (1977, 1998).

¹²⁷ Pozri nižšie

¹²⁸ B. Dostál (1966) však úzko vychádzal z typológie V. Hrubého. B. Dostál vôbec neprihliadal na materiál a spôsob zhotovenia náušnic, ktoré sú veľmi dôležité i pri iných druhov šperkov.

¹²⁹ Dostál 1990, 40.

dzal z predstavy o vzniku veligradského šperku pod vplyvom Byzancie¹³⁰ a spájal ho s veľkomoravskou nobilitou.¹³¹ Z toho dôvodu má podľa jeho názoru veligradský šperk úzke teritoriálne i chronologické rozšírenie. Silnejší vplyv Byzancie na Veľkú Moravu je v našom prostredí tradične akceptovaný od polovice 9. storočia, resp. s nástupom Rastislava a príchodom Konštantína a Metoda.¹³²

Na problémy chronológie materiálnej kultúry v 9. storočí poukázala naposledy i T. Štefanovičová.¹³³ Pripomína disproporciu v datovaní mužských (prvá polovica 9. storočia) a ženských (koniec 9. storočia) hrobov.¹³⁴ Autorka podčiarkla význam spracovania guľovitých prívieskov E. Pavlovičovou, ktoré tak vytvárajú určité možnosti prepojenia pri celkovom hodnotení šperku.¹³⁵ E. Pavlovičová sa zamerala i na typológiu a chronologické určenie náušnic byzantského charakteru z územia južnej Moravy a juhozápadného Slovenska¹³⁶ a opäť použila metódu seriácie. Na základe výsledkov seriácie zaradila do prvej polovice 9. storočia náušnice s hroziakom, náušnicu s plechovou lunicou, náušnice s lunicou vytvorenou z filigráneho drôtu a náušnice so štyrmi bubienkami z lokalít Skalica, Staré Město Na valách a Špitálky.¹³⁷ T. Štefanovičová upozornila v kontexte s výsledkami novej seriácie náušnic E. Pavlovičovej na adriatickú oblasť¹³⁸, odkiaľ sú známe nálezy náušnic analogických k náušniciam z oblasti južnej Moravy. Chorvátske nálezy sú datované rámcovo do prvej polovice 9. storočia.¹³⁹ T. Štefanovičová predpokladá kontakty medzi oboma oblasťami už v prvej polovici 9. storočia. Neuvažuje však o chorvátskych nálezoch ako o importoch z prostredia južnej Moravy do Dalmácie a ani ako o importoch z Dalmácie na južnú Moravu. Obe územia podľa jej názoru mali svoj vlastný vývoj v šperkárstve. Odmieta tým starší názor B. Dostála o šírení moravského byzantského šperku do okolitých území.¹⁴⁰

Výsledok diskusie v 90-tych rokoch o datovaní tzv. veligradského šperku sa skončil len ohraničením jeho výroby i výskytu druhou polovicou 9. a začiatkom 10. storočia.¹⁴¹ T. Štefanovičová a E. Pavlovičová posunuli dolnú hranicu vzniku niektorých typov náušnic byzantského charakteru na Morave do prvej polovice 9. storočia. Relatívne datovanie skupín šperkov V. Hrubého stále platí.¹⁴² Chronologické problémy, s ktorými sa v období 9. storočia archeológovia stretávajú, úzko súvisia s datovaním kostola a pohrebiska v Starom Měste Na valách.

Nezrovnalosti a nejasnosti v datovaní pohrebiska Staré Město v polohe Na valách

Pri podrobnom štúdiu výsledkov z rozboru pohrebiska publikovaných V. Hrubým v časti monografie *Rozbor archeologických pramenů a historické závěry*, v článku publikovanom v tom istom roku v Památkach archeologických¹⁴³ (ďalej PA) a pri štúdiu archeologického pramenného materiálu z pohrebiska publikovaného v druhej časti monografie *Archeologické prameny* sa objavuje niekoľko nezrovnalostí. Tieto zistenia majú vplyv na relatívnu chronológiu pohrebiska. V nasledujúcej časti príspevku budú predstavené:

1. Sporné datovanie niektorých hrobov na základe prítomnosti malty. Problém výskytu malty v najnižšie uložených hroboch.

¹³⁰ Dostál 1991, 84. Podobný názor zastáva i L. Galuška 1996a, 97.

¹³¹ Dostál 1991, 83.

¹³² Dostál 1966, 90; Bialeková 1980, 219; Galuška 1996a, 97.

¹³³ Štefanovičová 1996; 2004.

¹³⁴ Štefanovičová 2004, 389.

¹³⁵ Štefanovičová 2004, 390.

¹³⁶ Pavlovičová 1999, nepublikovaná rigorózná práca, citované podľa Štefanovičová 2004, 391.

¹³⁷ Pavlovičová 1999, 103, 104, citované podľa Štefanovičová 2004, 391.

¹³⁸ Štefanovičová 2004, 391.

¹³⁹ Štefanovičová 2004, 393.

¹⁴⁰ Štefanovičová 2004, 394, 395.

¹⁴¹ Dostál 1990, 39; 1991, 84; Staňa 1995, 42,43; Galuška 1996a, 97; Lutovský 2001, 323.

¹⁴² Dostál 1990, 39: „...zda správně stanovené relativně chronologické skupiny staroměstských hrobů není třeba vtlačit do rámce 9. a počínajícího 10. století.“

¹⁴³ Hrubý 1955b, 265-299.

2. Nezrovnalosti uvádzané v súvislosti s mocnosťou tzv. druhej hĺbky (t. j. recentných navážok).
3. Nálezové situácie hrobov s rozporným relatívnym datovaním.
4. Rozpory v datovaní hrobov s ostrohami.

Pre lepšie pochopenie vzniknutého problému datovania staromestského pohrebiska „Na valách“ je potrebné predstaviť východiská V. Hrubého pre absolútne a relatívne datovania pohrebiska.

Datovanie pohrebiska Na valách podľa V. Hrubého

Pri vypracovávaní absolútneho datovania kostrového pochovávaní na pohrebisku do obdobia medzi rokmi 800 až 950 V. Hrubý vychádzal z niekoľkých momentov: 1. Z prítomnosti kresťanstva na území južnej Moravy od počiatkov 9. storočia a jeho vplyv na zmenu spôsobu pochovávaní mŕtvych, zo žiarového na kostrové pochovanie.¹⁴⁴ 2. Z historických udalostí (vznik Veľkej Moravy, príchod Konštantína a Metoda v roku 863, vpády starých Maďarov a pád Veľkej Moravy okolo rokov 906 a 907). 3. Z existencie kostola na pohrebisku a z predpokladu, že nálezy zlomkov malty v zásypoch hrobov pochádzajú až zo zbúraného kostola.¹⁴⁵

Tieto momenty sa objavujú hneď na začiatku monografie v kapitole Dislokácie hrobu, v ktorej predstavil V. Hrubý vývoj kostrového pochovávaní na pohrebisku.¹⁴⁶ Obdobie, počas ktorého sa na pohrebisku pochovávalo kostrovo, ohraničil V. Hrubý rokmi 800 a 950. Pri opise dislokácie hrobov¹⁴⁷ V. Hrubý predstavil stratigrafické a chronologické roztriedenie hrobov do troch fáz, ktoré možno na pohrebisku bezpečne diferencovať a zároveň uviedol i charakteristiku hrobov v jednotlivých fázach.¹⁴⁸

K najstaršiemu vývojovému obdobiu pohrebiska Na valách V. Hrubý priradil tieto hroby: 28-33/48,¹⁴⁹ 83, 84, 160, 226/49; 203, 209, 213, 224, 275, 276/49 a 26, 27, 36, 233, 239, 243, 244, 258, 259, 260, 270, 271/49. Tieto hroby podľa V. Hrubého vytvárajú skupiny, v ktorých sú pochovaní mŕtvi oboch pohlaví a rozličného veku. Hrobové jamy týchto skupín sú väčšinou najhlbšie, ich dná sú 120 – 200 cm pod pôvodnou úrovňou pohrebiska. Jednotlivé hroby sa v skupinách často dotýkajú, prevrstvujú a častokrát i porušujú. Najstaršiu fázu pochovávaní ohraničil V. Hrubý treťou štvrtinou 9. storočia.¹⁵⁰ Hroby druhej, strednej fázy pohrebiska už nie sú ukladané podľa V. Hrubého v skupinách: „Jsou rozloženy zcela nepravidelne nad nimi, ale zpravidla mezi nimi, takže se povrch pohřebišťe cele zaplňuje hroby a původní skupiny na něm zanikají (hroby 9/48, 255/49, 22/50 a j.). Hroby z této doby se nápadně koncentrují ke kostelu, takže kolem něho vzniká největší kumulace hrobů z celého pohřebišťe. Objevují se opět etážovitě, avšak s tím rozdílem, že se respektují pozůstatky starších hrobů (153, 311 a 312/49 nebo 145 a 365/49 nebo 31-34 a 46/49 a j.). Tyto relativně mladší pohřby se často propadají do hrobů níže uložených (tab. č.: 23/1-2). ... Hroby nepravidelně rozložené a soustřeďují se především ke kostelu lze podle nálezo- vého materiálu datovat asi do poslední čtvrtiny IX. století.“¹⁵¹ Pre najmladšiu fázu pohrebiska Na valách predpokladal V. Hrubý opúšťanie starého, hrobmi už preplneného areálu a šírenie hrobov do nižších polôh. Hroby sú síce väčšinou ešte nepravidelne rozložené, ale miestami vytvárajú už

¹⁴⁴ Hrubý 1955a, 284, 291, 322. „Všechny žárové hroby lze tedy s dostatečnou jistotou položit před r. 800, kdežto hroby kostrové do let po tomto roce.“ (Hrubý 1955a, 291).

¹⁴⁵ Datovanie kostola pozri vyššie v časti: *Příčiny neskorého datovania...*

¹⁴⁶ Hrubý 1955a, 49-50.

¹⁴⁷ V. Hrubý (1955a, 49) píše: „Zatím si však povšimneme jen dislokace hrobů, pro jejíž posuzování je třeba všechny objevené hroby stratigraficky a chronologicky roztrdídit do tří fází, jež lze na pohřebišti bezpečně diferencovat.“

¹⁴⁸ Hrubý 1955a, 49.

¹⁴⁹ V publikácii sú uvedené hroby 28-33/49, pravdepodobne došlo k tlačovej chybe. Podľa zistení na základe planu č. 3 to nemôžu byť hroby 28-33/49, ale hroby 28-33/48. Hroby z roku 1949 pochádzajú zo štvorca 8/E. V. Hrubý opisoval vrstvenie hrobov v štvorci 8/D, kam jednoznačne patria hroby 28-33/48, 83/49, 84/49, 160/49 a 226/49.

¹⁵⁰ Hrubý 1955a, 49.

¹⁵¹ Hrubý 1955a, 49-50.

viac menej pravidelné rady (hr. 70, 66, 83, 91 a 106/50 alebo 73, 85, 84, 86/50 alebo 121, 112, 108, 79 a 115/50 a iné; tab. 17/1-2¹⁵²). Hroby sa už neprevrstvujú, ale naopak je možné niekedy medzi jednotlivými hrobmi jedného a toho istého horizontu pozorovať i značné, úplne pravidelné vzdialenosti, veľké až 150 cm. Hroby najmladšej fázy dosahujú podľa V. Hrubého hĺbku len 40 – 100 cm pod pôvodnou úroveň, nálezy sa v nich vyskytujú len zriedkavo a je ich možné datovať do prvej polovice 10. storočia.¹⁵³

V záverečnej kapitole *Datování pohřebiště a jeho zhodnocení* však V. Hrubý predstavil štyri vývojové fázy na pohrebisku. Podľa jeho názoru bolo datovanie hrobov s kostrami síce zložitejšie, ale presnejšie. Najdôležitejší rys staromestského pohrebiska je podľa názoru V. Hrubého prítomnosť kostola na pohrebisku a jeho zbúranie: „...,nebo doba rozboření této svatyně dělí jistě množství hrobů s kostrami do dvou na sebe navazujících období: mladší hroby z tohoto počtu mají totož ve svých zásypech zlomky malty nebo jiného stavebního materiálu ze zničeného kostela, kdežto ve starších malta není. K mladším hrobům jistě patří také ty, které jsou uloženy nad hroby s maltou, třebaže ji samy ve svých zásypech neobsahují. Dá se tedy s velkou jistotou říci, že byl-li kostel zničen okolo r. 900 (mezi lety 885-906, pak všechny hroby s maltou a hroby nad nimi, stejně jako jiné hroby s milodary analogickými, patří do X. století. Naopak zas pohřby, uloženy pod hroby s maltou, a všechny ostatní s analogickými nálezy patří do IX. věku.“¹⁵⁴ V. Hrubý na základe tohto východiska zaradil 808 hrobov do obdobia od zbúrania kostola až po zánik pohrebiska (približne v polovici 10. storočia): „Do doby po rozboření hřbitovní svatyně, kdy mezi šperky převládají náušnice orientálního charakteru, bylo vřazeno 808 hrobů, které podle všeho patří již do X. století, a to nespíše do jeho první poloviny. Více zpřesnit datování těchto nejmladších hrobů není již s pomocí nálezů možné. Jisté jest jen tolik, že se lid, pohřbený v poloze „Na valách“ nedočkal typického šperku mladší doby hradištní – esovitých záušnic, které bezpečně zjišťujeme od poloviny X. století, i když jejich větší stáří je možné“¹⁵⁵. Námítka, že chýbajú esovitých náušnic môže byť zvláštnim miestnim zjevem - řečeno jinými slovy, že pohřbení mohli trvať ešte ve druhej polovine X. věku – je málo presvedčujúci. „...Jest tedy zřejmé, že pohřbívání Na valách ustalo patrně někdy v polovině X. století, snad v důsledku poslední mohutné expanze Maďarů na západ v letech 940-960.“¹⁵⁶

Pri datovaní starších hrobov bolo možné podľa V. Hrubého využiť druhú zvláštnosť pohrebiska: „Je to časté prevrstvování a vzájemné porušování hrobů při jejich mimořádném množství a bohatství milodarů: opakování jednoho a téhož předmětu v rozličných hrobových horizontech spojuje totiž všechny takové hroby v souvislý řetězec, z něhož vyplynuly skupiny nálezů, které jsou příznačné právě pro jednotlivé horizonty pohřebiště...Pomůckou při datování jednotlivých hrobů byla do jisté míry také úprava jejich jam, poloha nebožtíků, typologické vřazení jednotlivých nálezů do obecné vývojové řady toho či onoho druhu předmětů a j.“¹⁵⁷ Na základe týchto pozorovaní bolo možné podľa autora rozdeliť všetky kostrové hroby z 9. storočia približne do jednotlivých tretín. Do prvej tretiny 9. storočia zaradil V. Hrubý 31 hrobov, u ktorých sú ešte viditeľné prežitky pohanského pohrebného rítu. Vyskytujú sa v nich predmety neskorého keszthelyského typu a neskorých rímskoprovinciálnych tradícií. Do druhej tretiny 9. storočia vyčlenil V. Hrubý 105 hrobov, uložených ešte pred príchodom byzantských šperkov a pred vybudovaním kostola. Do poslednej tretiny 9. storočia, počas ktorej sa už nosili byzantské šperky a bol vybu-

¹⁵² Na fotografii 17/1, na ktorú V. Hrubý odkazoval, sú vyobrazené hroby 204/49 a 209/49, ktoré uviedol medzi hrobami prvej fázy.

¹⁵³ Hrubý 1955a, 49-50.

¹⁵⁴ Hrubý 1955a, 291, 292.

¹⁵⁵ V. Hrubý tu cituje z knihy J. Filipa *Pravěké Československo*. Praha 1948 (s. 349).

¹⁵⁶ Hrubý 1955a, 292. V. Hrubý dôsledne zdôrazňoval pokračovanie pochovávaní na pohrebisku i po zániku kostola: „Avšak zánik kostela neznamená zároveň konec hřbitovní funkce polohy Na valách (1955a, 287-288). V článku v PA: „Archeologicky je doloženo, že zánik kostela koncem 9. století neznamená zároveň konec hřbitovní, i když se leckdy donedávna soudilo, že ani svatyně ani hřbitov nepřetržitě pád říše velkomoravské“ (1955b, 297, 298).

¹⁵⁷ Hrubý 1995a, 292.

vaný kostol, začlenil 529 hrobov.¹⁵⁸ Z prehľadu myšlienok o vnútornej chronológii pohrebiska je u autora zjavný vplyv malty ako datovacieho prostriedku.

Rozpory v datovaní pohrebiska Staré mesto Na valách

Obraz pohrebiska, ktorý podal V. Hrubý v kapitole *Dislokace hrobů*, vôbec nie je v súlade s jeho ďalšími výpoveďami v texte a v závere monografie a s informáciami v článku v PA. Vývoj horizontov pochovávaní prezentovaných v uvedenej podkapitole sa výrazne odlišuje od záverov V. Hrubého vyslovených v záverečných kapitolách knihy i v predbežnej štúdiu v Památkach archeologických. Tri fázy pohrebiska z podkapitoly *Dislokace hrobů* nemožno v žiadnom prípade zosynchronizovať so štvorfázovým vývojom predstaveným v kapitole *Datování pohřebiště a jeho zhodnocení*. V úvodnej kapitole podľa V. Hrubého vyznieva prvá fáza pohrebiska až v tretej štvrtine 9. storočia, čiže zahŕňa prvé dve fázy a čiastočne tretiu fázu pochovávaní v kapitole o záverečnom datovaní.¹⁵⁹ Zhodné sú len posledné fázy patriace do obdobia po zbúraní kostola.

Rozporné je i datovanie niektorých hrobov z prvej fázy pochovávaní (podľa kapitoly *Dislokace hrobů*) na základe archeologického materiálu v texte monografie. Napr. hroby 213/49 a 224/49, ktoré vymenoval medzi hrobmi prvej fázy,¹⁶⁰ datuje na základe nálezov náušnic do obdobia okolo roku 900 (hrob 224/49)¹⁶¹ a hrob 213/49 do poslednej tretiny 9. storočia až k počiatku 10. storočia.¹⁶² Toto chronologické zaradenie náušnic sa výrazne odlišuje od jeho časového určenia týchto hrobov v rámci skupiny hrobov prvej fázy, ktorá podľa jeho názoru končila v tretej štvrtine 9. storočia.

V. Hrubý si odporuje i v charakteristike hrobov v poslednej tretej fáze. Pre poslednú fázu pohrebiska predpokladal V. Hrubý opúšťanie starého už preplneného pohrebného areálu a šírenie pohrebiska do „nižších“ polôh (t. j. do južnej časti pohrebiska). Medzi hrobmi, ktoré podľa V. Hrubého patria už do poslednej fázy (prvá polovica 10. storočia), uvádza i hrob 106/50.¹⁶³ V tomto hrobch boli nájdené ostrohy, ktoré autor zaradil do svojho typu IA, ktoré považoval za absolútne najstaršie a datoval ich do prvej polovice 9. storočia. Pripúšťal možnosť ich prežívania i do tretej štvrtiny 9. storočia.¹⁶⁴

Okrem protichodného datovania niektorých hrobov sú v rozpore aj ďalšie údaje v spomínanej kapitole, napr. údaje o hĺbke hrobov v jednotlivých fázach¹⁶⁵ alebo minimálne množstvo nálezov v hrobch v záverečnej fáze pohrebiska. Podľa jeho názoru sú nálezy v hrobch záverečnej fáze pohrebiska výnimočné.¹⁶⁶ Tomuto tvrdeniu však odporuje ním vypracovaná chronológia šperku byzantsko-orientálneho charakteru. Do poslednej fázy pohrebiska od počiatku až do prvej polovice 10. storočia, datoval značný počet hrobov s najbohatšou výbavou šperkov (napr. 251/49, 317/49, 323/49, 193/51, 282/49).

Malta v zásypoch hrobov

Nezrovnalosti sa objavili najmä pri porovnávaní hrobov uvádzaných v prvej a v druhej fáze pochovávaní z kapitoly *Dislokace hrobů* s datovaním hrobov na základe malty v článku v PA. Medzi hrobmi oboch prvých fáz uvádza V. Hrubý i hroby, ktoré v článku, ale dokonca i v závere

¹⁵⁸ Hrubý 1955a, 292. Bohužiaľ, V. Hrubý nikde presne neuviedol konkrétne čísla hrobov patriace do príslušných tretín 9. storočia.

¹⁵⁹ V. Hrubý rôzne používa i časové označovanie. Niekedy používa označovanie podľa štvrtín, inokedy podľa tretín storočia, čo pôsobí veľmi neprehľadne.

¹⁶⁰ Pri tejto skupinke hrobov však chýba hrob 268/49, ktorý sa nachádza medzi hrobmi 275/49 a 276/49 a pod hrobmi 209/49 a 224/49 (k problému datovania pozri nižšie).

¹⁶¹ Hrubý 1955a, 232.

¹⁶² Hrubý 1955a, 230-233.

¹⁶³ Hrubý 1955a, 50.

¹⁶⁴ Hrubý 1955a, 186. Bližšie pozri časť o Datování ostrôh.

¹⁶⁵ Pozri ďalej v nasledujúcej časti: „Problém tzv. druhej hĺbky”

¹⁶⁶ Hrubý 1955a, 50.

knihy, datuje do obdobia "po zbúraní kostola" z dôvodu prítomnosti malty v zásype hrobu. Sú to hroby z prvej fázy: 30/48, 27/49, 36/49¹⁶⁷, 83/49, 84/49, 244/49, 258/49, 276/49, 31/48, 226/49,¹⁶⁸ 233/49, 239/49,¹⁶⁹ 259/49, 260/49,¹⁷⁰ 259/49 a 270/49¹⁷¹, z druhej fázy: 42/49, 153/49,¹⁷² 145/49¹⁷³ a 46/49¹⁷⁴.

Malta sa koncentrovala predovšetkým v zásypoch hrobov, ktoré boli objavené v blízkosti pozostatkov sakrálnnej stavby. Okrem základov kostola boli výskumom objavené i základy ďalšej stavby, ktorú V. Hrubý zaradil do 16. storočia.¹⁷⁵ Aj v jej blízkosti sa našli mnohé hroby s maltou v zásype, ktorú však V. Hrubý jednoznačne považoval za maltu z kostola na podklade štruktúry a farby omietky. Vylúčil akúkoľvek možnosť prítomnosti malty z iných stavieb a jej možnosť prepadu do hrobov pri neskorších úpravách a zásahoch v záhrade. Za maltu zo zbúraného kostola považoval i zlomky z hrobov 178/50 a 35/50, ktoré sa však nachádzali vo vzdialenosti cca 25 m južne (178/50) a cca 45 m (35/50) východne od kostola. Navyše hrob 178/50 bol porušený mladším sídliskovým objektom.¹⁷⁶ Porušenie mladším zásahom nie je vylúčené ani pri hrobe 35/50.¹⁷⁷ Ako bolo už uvedené V. Hrubý nepripúšťal rozptýlenie malty počas bežného chátrania kostola. V monografii pritom uvádza, že kostol vyhorel, ale zánik kostola nemožno spájať s týmto požiarom, lebo bolo nájdené i množstvo malty do ružova opálenej, ktorá bola znovu ešte premalovaná vápnom. V. Hrubý túto skutočnosť vysvetlil nasledovne: „To nelze vysvětliti ničím než tvrzením, že vyhořelý kostel byl znovu opraven a dále používán; jinak by opálené úlomky malty, opadané s kostelních zdí, nemohly být znovu přelícené.“¹⁷⁸ Nálezy malty prepálenej do tmavošedej až čiernej farby uvádza z hrobov 141/49, 251/49 a 81/49.¹⁷⁹ Táto informácia však otvára mnoho otázok a ponúka mnoho iných vysvetlení.

Z týchto poznatkov vyplývajú otázky: Je vôbec možné považovať maltu za chronologický indikátor, keď sa malta častokrát nachádzala v hroboch, ktorých hĺbka sa pohybovala od 150 do 190 cm (83/49, 84/49, 226/49, 251/49, 252/49, 272/49, 273/49) a presahovala dokonca i 200 cm (253/49, 283/49¹⁸⁰)? Mnohé hroby s maltou boli prekryté niekoľkými mladšími hrobmi (napr. 253/49 je prekrytý hrobmi 1/48, 2/48 a 4/48, hrob 283/49 je prekrytý hrobmi 278/49 a 280/49). Je vôbec možné považovať kúsky malty nachádzanej v zásypoch hrobov vzdialenejších od základov a dokonca porušených mladšími zásahmi za maltu zo zbúraného kostola nájdeného na pohrebisku?

Problém tzv. druhej hĺbky

V. Hrubý v úvode k druhej časti „Archeologické prameny“ upozorňuje na uvádzanie dvoch hĺbok v popise hrobov:

¹⁶⁷ Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 32. Hrob 36/49 tam vymenovaný nie je. Pravdepodobne sa tu však objavuje opäť tlačová chyba, lebo hrob 35/49 je tu uvedený dvakrát.

¹⁶⁸ Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 33.

¹⁶⁹ Hroby 233/49 a 239/49, ktoré zaradil do I. fázy pochovávania, datuje v kapitole IV „Hřbitovní svatyně“ na základe malty až do počiatku 10. storočia (Hrubý 1955a, 285)

¹⁷⁰ Hrubý 1955b, 286-295.

¹⁷¹ Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 34.

¹⁷² Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 32.

¹⁷³ Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 33.

¹⁷⁴ Hrubý 1955b, 286, pozn. č. 34.

¹⁷⁵ Hrubý 1955b, 268.

¹⁷⁶ Hrubý 1955a, 489, tab. 6/2.

¹⁷⁷ Hrubý 1955a, 471. Hrob č. 35/50 je na pláne č. 3 zaznačený hneď vedľa hrobu č. 9/50, pri ktorom V. Hrubý uvádza porušenie hrobu novodobou priekopou na východnom okraji Schildrovej záhrady.

¹⁷⁸ Hrubý 1955a, 287.

¹⁷⁹ Hrubý 1955a, 287.

¹⁸⁰ V hrobe 283/49 sa síce nenašla malta, ale zlomok dlaždice (Hrubý 1955a, 456). Preto ho V. Hrubý datuje do obdobia po zbúraní kostola (1955b, 286, pozn. č. 32).

”U některých hrobů ze záchranného výzkumu je uvedena nápadně velká hloubka jam. Překrýval je totiž val, vybudovaný na opustlém pohřebišti, a jiné byly převrstveny vyvážkami ze stavebních a terénních úprav v zahradě, takže se hloubka hrobu měřila až od sekundárního povrchu pohřebiště. U jiných takových hrobů, podobně jako u stejně situovaných hrobů ze systematického výzkumu, je hloubka jam označena dvěma údaji: např. 80 (a 120) cm. U těchto hrobů vyjadřuje prvý rozměr původní hloubku hrobu (pod bývalou původní úrovní pohřebiště) a druhý rozměr (v závorce) uvádí sílu recentních vrstev, které překrývají pohřebiště na tom kterém místě.”¹⁸¹

Podľa tohto popisu môžeme predpokladať rovnakú mocnosť tzv. druhej hĺbky – recentných navázok pri hroboch, ktoré sa prekrývajú a najmä, keď sa jeden z hrobov prepadáva do druhého. Pri opise takýchto hrobov sa údaje o tzv. druhej hĺbke častokrát nezhodujú. Napr. pri opise hrobu 169/51 V. Hrubý uvádza: „Jáma 180 x 50 x 150 (a **75**) cm, ..., propadá se poněkud do hrobu čís. 163/51.”¹⁸² Rozmery hrobovej jamy a tzv. druhej hĺbky pri hrobe 163/51 sú nasledovné: „235 x 114 x 230 (a **160**) cm.”¹⁸³ Rozdiel v tzv. druhej hĺbke je 85 cm. V blízkosti uvedených hrobov boli objavené hroby 186/51, 187/51 a 190/51. Podľa plánu č. 3 sa tieto hroby prevrstvujú takto: najnižšie uloženým hrobom je hrob 187/51, ktorý prekrýva hrob 190/51 a posledne uložený bol hrob 186/51. Rozmery hrobovej jamy pri hrobe 187/51 sú 110 x 40 x **145** (a **100**) cm.¹⁸⁴ Hrob 190/51 má rozmery: 200 x 50 x **135** (a **220**) cm.¹⁸⁵ Pri hrobe 186/51 bola zistená len hĺbka od pôvodnej úrovne pohrebiska a tzv. druhá hĺbka **155** (a **100**) cm.¹⁸⁶ Rozdiel v tzv. druhej hĺbke je 120 cm! Podobná situácia sa objavuje i pri trojici hrobov 172/51, 191/51 a 192/51.¹⁸⁷

Veľmi rozdielne údaje o tzv. druhej hĺbke sa objavujú pri hroboch v rámci jedného štvorca. Napr. v štvorci 8/C sa objavujú hroby od hĺbky 25-40 cm (hroby 36/48, 35/48, 40/48, 42/48, 49/48), ale i hrob s hĺbkou 255 cm (97/51).¹⁸⁸ Zároveň sa v tomto štvorci objavujú hroby, pri ktorých V. Hrubý uvádza tzv. druhú hĺbku: 151-152/51, 153/51, 155-156/51, 157-158/51, 159/51, 160/51, 161/51, 163/51, 168/51, 169/51, 185/51, 186/51, 187/51, 189/51 a 190/51.¹⁸⁹

Mnoho otázok vyvoláva porovnanie údajov o hĺbkach pri hroboch výskumnej sezóny z roku 1948 a z roku 1951, ktoré sa nachádzajú podľa plánu č. 3 vo vzájomnej blízkosti (od 0 cm¹⁹⁰ do 50 – 100 cm). Hĺbky hrobov z roku 1948 nedosahujú hodnoty tzv. druhej hĺbky hrobov z roku 1951, napr.: hroby 42/48 (hl.: 25 cm),¹⁹¹ 43/48 (hl.: 118 cm) a 160/51 (hl.: 100 (a 150) cm),¹⁹² čo prakticky nie je možné. Tieto zistené nezrovnalosti s uvádzaním tzv. druhej hĺbky v miestach, kde podľa plánu č. 3 neprechádza val a nie sú zaznamenané žiadne terénne nerovnosti, resp. jej neuvádzanie otvára celý rad otázok. Z akého dôvodu chýbajú informácie o druhej hĺbke pri popise hrobov z roku 1948 (i tých, ktoré sa nachádzajú pod valom), môžeme len hádať. Táto absencia druhej hĺbky môže súvisieť s terénnymi úpravami pred začatím výskumu.¹⁹³ Avšak napriek predpokladaným terénnym úpravám v štvorcoch 8/C-D boli v roku 1948 zachytené i plytké hroby s hĺbkou od 25 cm od terénnej úrovne z roku 1948.¹⁹⁴ Tzv. druhá hĺbka chýba i pri

¹⁸¹ Hrubý 1955, 369. Aj pri hroboch z výskumu A. Zelnitá V. Hrubý uvádza niekedy tzv. druhú hĺbku (pri hroboch v štvorci 7/D. Bohužial' neuvádza vždy správne hĺbky, ktoré zistil pri výskume A. Zelnitius, napr. pri hrobe 106/AZ A. Zelnitius uvádza hĺbku 210 (val) a 200 cm (1942, 31). V. Hrubý uvádza len hĺbku 310 cm (1955a, 379).

¹⁸² Hrubý 1955a, 515.

¹⁸³ Hrubý 1955a, 513.

¹⁸⁴ Hrubý 1955a, 517.

¹⁸⁵ Hrubý 1955a, 517.

¹⁸⁶ Hrubý 1955a, 517.

¹⁸⁷ Hrubý 1955a, 515, 518.

¹⁸⁸ Hrob 97/51 sa nachádza práve na rozhraní štvorcov 8/C-D i 9/C-D.

¹⁸⁹ pozri tabuľku č. 10.

¹⁹⁰ Napr. hrob 19/48 sa podľa plánu č. 3 čiastočne severným okrajom hrobovej jamy dotýka hrobov 151/51, 152/51, 157/51 a 158/51

¹⁹¹ Hrubý 1955a, 416.

¹⁹² Hrubý 1955a, 513.

¹⁹³ Hrubý 1955b, 265.

¹⁹⁴ Napr. 1/48 – hl.: 30 cm; 13/48 – hl.: 40 cm; 35/48 – hl.: 40 cm; 36/48 – hl.: 30 cm; 40/48 – hl.: 41 cm, 42/48 – hl.: 25

niektorých hroboch z roku 1951, napriek tomu, že sa nachádzajú v blízkosti hrobov, pri ktorých je uvedená. Napr. v štvorci 9/B hroby 146/51, 149/51, 150/51, ktoré sa nachádzajú neďaleko hrobu 226/51 majú uvedenú i tzv. druhú hĺbku, hrob 226/51 má však uvedenú len jednu.¹⁹⁵

Tieto zistenia majú vplyv na vzájomný chronologický vzťah niektorých hrobov a môžu výrazne zmeniť doterajšie nazeranie na pohrebisko Staré Město Na valách a v konečnom dôsledku môžu mať i vplyv na jeho celkové datovanie. Do popredia vystupuje otázka, či existuje opodstatnenie uvádzať tzv. druhú hĺbku v miestach, kde nezasahuje val. Rozdiely v uvádzaní mocnosti navážkových vrstiev sú v niektorých prípadoch (ako bolo vyššie uvedené) veľmi rozdielne, čo vyvoláva oprávnené pochybnosti. Najväčšie pochybnosti vyvolávajú údaje pri nálezovej situácii hrobov č. 221/51, 223/51 a 224/51 s tzv. druhou hĺbkou v štvorci 7/B. V. Hrubý uvádza pri opise hrobu 221/51, ktorý je žiarový a zároveň sa nachádza medzi hrobmi 223/51 a 224/51, hĺbku 48 (a 90) cm.¹⁹⁶ V monografii v pasáži venovanej žiarovým hrobom na pohrebisku sa nezmiňuje o žiadnych navážkach nad žiarovými hrobmi. Uvádza len: „...žárové hroby boli mēlce zahĺoubeny, najvyšše 48 cm (221/51; tab. 7/2), což odpovídá dosavadním zkušenostem z jiných současných pohřebišť moravských.“¹⁹⁷ Zároveň poznamenáva: „Je pozoruhodné, že byly všechny, stejně jako jejich rozhozené zbytky, objeveny na severním okraji zkoumané plochy hřbitova, tedy v místech nejvyšše položených. Poněvadž je dnes táto část pohřebišť vlastně na břehu mlýnského náhonu, je pravděpodobné, že většina žiarových hrobů byla zničena jeho výkopem“.¹⁹⁸ Hroby 223/51 a 224/51 majú uvedenú rovnakú hĺbku 170 cm i rovnakú tzv. druhú hĺbku. Nie však 90 cm ako žiarový hrob 221/51 ale 200 cm.¹⁹⁹ Na základe vyššie uvedených príkladov rozdielných hodnôt pri údajoch tzv. druhej hĺbky v opise hrobov je možné predpokladať, že tzv. druhá hĺbka nezodpovedá V. Hrubým uvádzanej tzv. mocnosti recentných vrstiev. Na vysvetlenie sa ponúkajú dve možnosti:

1. V. Hrubý správne rozpoznal „navážky“. Avšak tieto „navážky“ nemusia patriť len k tzv. recentným navážkam, ale môžu súvisieť s terénnymi úpravami už v dávnejšej minulosti napr. pri budovaní valu²⁰⁰ alebo „pôvodne veľkej plošiny“, ktorú V. Hrubý zmiňuje (pozri nižšie).
2. Ide o pôvodnú hĺbku hrobov a pre uvádzanie tzv. druhej hĺbky neexistuje opodstatnenie – napr. situácia pri hroboch 221/51, 223/51, 224/51.²⁰¹

Bez podrobného preskúmania nálezových správ, prípadne revízneho výskumu, nie je možné jednoznačne vysvetlenie tohto javu. Zároveň bude nutné poopraviť V. Hrubého údaje o hĺbke hrobov na pohrebisku z kapitoly *Dislokace hrobů*. V. Hrubý pri charakteristike najstarších hrobov uviedol: „Hrobové jámy těchto skupin jsou zpravidla nejhlubší, neboť jejich dna jsou 120 – 200 cm pod původní úrovní.“²⁰² Avšak aj bez tzv. druhej hĺbky sa na pohrebisku podľa údajov V. Hrubého vyskytli hroby s hĺbkou nad 200 cm, napr.: 88/49 (220 cm), 99/49 (230 cm), 119/49 (225 cm), 126/49 (232 cm), 253/49 (220 cm), 265/49 (210 cm), 266/49 (260 cm), 271/49 (243 cm), 282/49 (265 cm), 313/49 (230 cm), 366/49 (255 cm, hrob pod múrmi kostola), 86/51, 193/51 (230 cm), ktoré však V. Hrubý veľmi často datoval až do 10. storočia, napr. 282/49, 86/51.

Pre úplnosť je potrebné ešte doplniť, že situácia s hĺbkou hrobov na pohrebisku Na valách je veľmi komplikovaná. V južnejších častiach pohrebiska až po hranicu výskumom zistenej prie-

cm (Hrubý 1955a, 409, 411, 415, 416).

¹⁹⁵ Hrubý 1955a, 511, 526.

¹⁹⁶ Hrubý 1955a, 524.

¹⁹⁷ Hrubý 1955a, 53.

¹⁹⁸ Hrubý 1955a, 53.

¹⁹⁹ Hrubý 1955a, 524.

²⁰⁰ V. Hrubý najskôr val datoval do 16. až 17. storočia (Hrubý 1949). Neskôr v publikácii z roku 1965 zmenil svoj názor a počiatky budovania valu predpokladal už koncom 10. storočia. Zdôrazňoval však opäť budovanie valu až na opustenom pohrebisku (Hrubý 1965, 230-232). Nie je vylúčená možnosť vybudovania valu ešte počas trvania pohrebiska.

²⁰¹ Hrob pod mohylou v Žlutave mal hĺbku 330 cm (Dostál 1966, 20).

²⁰² Hrubý 1955a, 49.

kopy dosahujú hroby väčšinou hĺbku veľmi nízkych hodnôt (40 – 80 cm).²⁰³ V štvorci 7/J sa objavili hroby, ktorých hĺbka sa pohybovala v rozpätí od 126 do 160 cm. Vysvetlenie tejto situácie však podal sám V. Hrubý v kapitole Geologické pomery.²⁰⁴ Napriek tomu však považoval nízke hodnoty hĺbok hrobov v južnej časti pohrebiska za chronologicky preukázateľný znak ich zahĺbenia v poslednej fáze pochovávaní na pohrebisku.

Uvedené nezrovnalosti pri uvádzaní tzv. druhej hĺbky vyvolávajú, bohužiaľ, pochybnosti o dôveryhodnosti druhej časti monografie V. Hrubého. Pre ďalší vývoj archeológie i historického poznania včasného stredoveku bude nevyhnutné objasniť, čo vlastne tzv. druhá hĺbka znamená. Napriek vysloveným pochybnostiam o druhej časti knihy V. Hrubého vychádzam zatiaľ z fotografií a údajov ním publikovaných v monografii a kombinovaných s údajmi z článkov v Archeologických rozhľadoch za roky 1949 a 1950 a v štúdiu v PA za rok 1955.

Rozpory v relatívnom datovaní hrobov v superpozícii

1. Nálezová situácia pri hrobách č. 14/48 a č. 15/48 (štvorec 8/D), tab. č.: 1/1

Severne od základov kostola sa nachádzajú hroby č. 14/48 a 15/48. Podľa celkového plánu č. 3 pohrebiska publikovaného V. Hrubým v monografii i podľa čiastočného plánu základov sakrálny stavby na pohrebisku v polohe „Na valách“ publikovaného J. Poulíkom²⁰⁵ hrob č. 15/48 (200 x 55 x 110 cm)²⁰⁶ je čiastočne prekrytý hrobom č. 14/48 (110 x 40 x 70 cm).²⁰⁷ V. Hrubý sa k ich vzájomnému stratigrafickému vzťahu nevyjadril. V oboch hrobách sa našli ženské náušnice. V hrobe č. 14/48 bola nájdená bronzová náušnica, ktorú V. Hrubý zaradil medzi šperky tzv. podunajského typu a k skupine II. – „Náušnice se spirálovitými závěsky“.²⁰⁸ V. Hrubý považuje tento typ náušnic za typický pre hroby stredného a mladšieho nálezového horizontu: „Náušnice se spirálovitými závěsky z hrobu čís. 183/AZ mají zase dolní oblouk ukončený očkem, které je rovněž příznačné pro konec IX. a počátek X. století. Domnívám se proto, že této době můžeme přiříst všechny moravské náušnice tohoto druhu...“²⁰⁹ V hrobe č. 15/48 sa objavili tri páry strieborných náušnic (náušnice so siedmimi košíčkami, náušnice so siedmimi bubienkami zdobené kosťovcami z jemnej granulácie a náušnice so štyrmi bubienkami zdobené hustou jemnou granuláciou). Všetky typy uvedených náušnic V. Hrubý datuje do prvej polovice 10. storočia.²¹⁰ Okrem náušnic sa v hrobe pri kostre 25-ročnej ženy našli ešte dva strieborné guľovité privesky (tzv. gombíky) zdobené palmetami a zlomok železného noža. V datovaní týchto hrobov sa objavuje rozpor. Hrob č. 15/48 je na základe nálezového materiálu datovaný až do prvej polovice 10. storočia,²¹¹ zatiaľ čo hrob č. 14/48, ktorý ho prekrýva, je datovaný do obdobia konca 9. a začiatku 10. storočia.

Podobná je nálezová situácia pri hrobe č. 253/49, v ktorom boli nájdené podobné náušnice ako v hrobe č. 15/48 (1 pár 7-košíčkových náušnic, 1 pár náušnic so štyrmi bubienkami, zdobených po celom povrchu jemnou granuláciou a 1 pár náušnic so štyrmi bubienkami, zdobenými krížikmi z granulácie). Jeho hĺbka dosahuje 220 cm. Hrob bol prekrytý hrobmi 1/48, 2/48, a 4/48, ktorých hĺbka sa pohybuje od 30 do 80 cm. V. Hrubý datoval nálezy nájdené v hrobe na základe malty, ktorá sa v ňom našla do 10. storočia. Situácia potvrdzuje predchádzajúce zistenie, že náuš-

²⁰³ Výnimkou sú hroby 90/50 – 8/F s hĺbkou 170 cm a 195/50 – 9/F s hĺbkou 160 cm. Hrubý 1955a, 478, 493.

²⁰⁴ Hrubý 1955a, 46.

²⁰⁵ Poulík 1948-1950, obr. 57: Plán kostelíka v trati Na valách ve Starém Městě (podle V. Hrubého).

²⁰⁶ Hrubý 1955a, 411.

²⁰⁷ Hrubý 1955a, 411. V opise hrobu č. 14/48 V. Hrubý neuvádza porušenie kostry: „Kostra asi 6-7letého děvčete, doluhá asi 100 cm, ležela naznak, s rukama podél těla a s nohama nataženými.“ (Hrubý 1955a, 411)..

²⁰⁸ Hrubý 1955a, 226. Opis náušnic podľa V. Hrubého: „Jsou zhotovené z bronzového drátu a opatřené na dolním oblouku, ukončeném prstencovitými uzlíčky, závěskem ve tvaru trubičky ze spirálovitě vinutého drátu.“ (Hrubý 1955a, 226). K tomuto typu náušnic priradil V. Hrubý aj bronzovú náušnicu z hrobu č. 224/49 (Hrubý 1955a, 227).

²⁰⁹ Hrubý 1955a, 227.

²¹⁰ Hrubý 1955a, 239, 240, 241.

²¹¹ Hrubý 1955a, 240.

nice byzantského charakteru sa objavujú v hrobch, ktoré sú uložené najnižšie a sú prevrstvené mladšími hrobmi. V blízkosti hrobu 253/49 boli nájdené hroby č. 251/49 a 252/49 s podobnými náušnicami. Aj tieto hroby sa nachádzajú pod skupinou mladších hrobov, ale na základe malty, ktorá sa v nich našla, sú datované do 10. storočia. Pod týmito hrobmi už neboli objavené staršie hroby.

2. Nálezová situácia pri hrobch 24/48, 26/48, 41/49 a 91/49 (štvorec 8/D), tab. č.: 2

V hrobe č. 26/48 (170 x 58 x 90 cm) bola pochovaná mladá žena. Pravá polovica kostry nebola zistená, pretože hrob bol porušený a čiastočne zničený hrobom č. 24/48.²¹² V hrobe 24/48 (200 x 70 x 90 cm), ktorý porušuje hrob 26/48, bola pochovaná cca 60-ročná žena. Jej výbava bola veľmi bohatá: štyri páry zlatých hrozienských náušnic, náhrdelník zo štyroch bronzových pozlátených korálikov, dva zlaté prstene, železná rolnička, sklenený guľovitý prívesok, strieborný pozlátený guľovitý prívesok (tzv. gombík), zlomky striebornej štvorcovej plakety, zlomky striebornej kaptorgy a atypické zlomky železa (nôž?).²¹³ Datovanie hrobu č. 24/48, resp. nálezov, ktoré sa našli v ňom, sa u V. Hrubého pohybuje od druhej polovice 9. storočia (železná rolnička),²¹⁴ cez koniec 9. storočia (bronzové pozlátené koráliky, náušnice, prstene)²¹⁵ až do počiatku 10. storočia (strieborná kaptorga, strieborná plaketa).²¹⁶ V hrobe č. 26/48 boli nájdené tieto nálezy: dve párové zlaté náušnice, ktorých dolný oblúk je zdobený filigránom (V. Hrubý ich zaradil medzi hrozienskú náušnicu a označil ich ako I-3d),²¹⁷ dve párové strieborné náušnice so šiestimi košíčkami, železný kosák, železný nôž so zvyškami dreveného puzdra a nádoba. V hrobe boli objavené i kusy malty.²¹⁸ V. Hrubý datuje tento hrob na základe nálezov malty a košíčkových náušnic do prvej polovice 10. storočia.²¹⁹

Objavuje sa tu nezrovnalosť v datovaní hrobov, ktoré sa vzájomne porušujú. Hrob č. 26/48 a jeho nálezy sú datované do polovice 10. storočia, zatiaľ čo hrob č. 24/48, ktorý porušuje hrob č. 26/48, zaradil V. Hrubý do konca 9. storočia a len v súvislosti s nálezom striebornej plakety uvažuje V. Hrubý o datovaní na počiatok 10. storočia. Zložitosť nálezovej situácie v štvorci 8/D naznačujú i odkrytie hrobov 91/49 a 41/49 v tesnom susedstve s hrobom 26/48. Hrob 91/49, resp. sklad kostí mal hĺbku 160 cm, bol nájdený pod základmi stavby a objavili sa v ňom zlomky malty.²²⁰ Hrob 41/49 dosahoval hĺbku 150 cm, zasahoval pod základy stavby a našla sa v ňom tiež malta.²²¹ V tejto nálezovej situácii sa malta objavila predovšetkým v tých najnižšie uložených hrobch prevrstvených mladšími hrobmi. Je veľmi pravdepodobné, že hrob 26/48 napriek tomu, že bol porušený hrobom 24/48, nepatrí k najstarším hrobom z uvedenej skupiny.

3. Nálezová situácia pri hrobch 10/48, 20/48, 21/48, 22/48, 23/48, 39/49, 63/49 a 129/49 (štvorec 8/D), tab. č.: 3

Uvedená skupinka hrobov nadväzuje na predchádzajúcu skupinu a je tiež veľmi komplikovaná. Hroby sa niekoľkonásobne prevrstvovali. Pri výskume v roku 1948 boli odkryté hroby

²¹² Hrubý 1955a, 414.

²¹³ Hrubý 1955a, 413.

²¹⁴ Hrubý 1955a, 266.

²¹⁵ Hrubý 1955a, 258, 259, 270. V kapitole venujúcej sa datovaniu bronzových korálikov z hrobov 24/48, 25/48 a 285/49 uviedol: „Na starší pôvod koráľu z polohy Na valách ukazuje i jejich materiál – zlacený bronz. Lze je datovat asi ke sklonku 9. století nejen podle středního horizontu hrobů, v němž byly nalezeny, ale i podle nálezových celků se zlatými hrozičkovitými náušnicemi typu I-3b a zlatými prsteny s granulovanými butony.” (Hrubý 1955a, 259).

²¹⁶ Hrubý 1955a, 203, 265.

²¹⁷ Hrubý 1955a, 234.

²¹⁸ Hrubý 1955a, 414.

²¹⁹ Hrubý 1955a, 234: „Avšak vzhledem k tomu, že hrob patří k nejmladšímu nálezovému horizontu pohřebiště Na valách a že se v něm vyskytly i stříbrné náušnice s košíčky, je třeba náušnice varianty 3d přičíst až první polovině X. století.”; 1955b, 294.

²²⁰ Hrubý 1955a, 432.

²²¹ Hrubý 1955a, 427.

10/48, 20/48, 21/48, 22/48 a 23/48. Podľa plánu č. 3 i plánu z publikácie J. Poulíka hroby 20/48 a 21/48 (hlboké 100 cm) prekryávajú hroby 22/48 a 23/48 (hrob 23/48 bol prekrytý ešte hrobom 10/48). Tieto hroby sú podľa oboch plánov prekryté hrobom 129/49. V. Hrubý v opise hrobov 20/48 a 21/48 uvádza, že dolné končatiny kostry nebožtíkov sa prepádajú do nižšie uloženého hrobu. „Kostra..., propadala se do níže uloženého hrobu tak, že nohy spočívali o 60 cm níže než lebka“²²² Hrubý však neuvádza číslo tohto hrobu. Hroby 22/48 a 23/48 dosahovali hĺbku len 110 a 130 cm. Pri opise hrobu 129/49 sú uvedené tieto údaje k veľkosti hrovej jamy: 180 x 60 x 170 cm.²²³ Zo zistených skutočností je možné vysloviť predpoklad, že hroby 20/48 a 21/48 sa prepádajú do hrobu 129/49. Hrob 129/49 pravdepodobne prekryávajú hroby 39/49 (hl.: 140 cm),²²⁴ 63/49 (hl.: 140 cm, malta)²²⁵ a 51/49 (hl.: 150 cm, malta).²²⁶

Uvádzaná nálezová situácia je veľmi dôležitá i pre poznanie relatívneho datovania šperku na pohrebisku. V hrobch 10/48, 20/48, 21/48, 51/49 63/49 neboli nájdené žiadne nálezy. V hrobe 39/49 bol nájdený len železný nôž. Hroby 22/48, 23/48 a 129/49 boli bohaté na nálezy, najmä šperk. V hrobe 22/48 boli pri kostre 60-ročnej ženy nájdené tri páry zlatých náušnic, jeden pár strieborných náušnic, nôž, vedierko, dve železné skoby a 39 pásových kovaní z rakvy.²²⁷ V hrobe 23/48 bol pochovaný 40-50-ročný muž. Pri ňom sa našiel železný nôž, ktorého líčna strana pošvy je zdobená zlatým puzdrom s tromi medailónmi. Tým istým motívom boli zdobené i ďalšie nálezy: kovanie pásu, prevliečka a nákončie. Okrem toho sa pri mŕtvom našla oceľka a čepieľka z rohovca.²²⁸ V hrobe 129/49, v ktorom bola pochovaná 30-40 ročná žena, boli nájdené dva guľovité prívesky (jeden s obrazom vtáčika, druhý s rastlinným ornamentom), strieborná náušnica, ktorej dolný oblúk je zosilnený filigránom a klasovitým hroziakom (typ 3-b podľa V. Hrubého), bronzová náušnica a strieborný zlomok plakety. V. Hrubý považuje hrob 23/48 za jeden z najstarších na pohrebisku.²²⁹ Hroby 22/48 a 129/49 dával do počiatku 10. storočia.²³⁰ Objavuje sa tu rozpor v relatívnom datovaní hrobov. Hrob, ktorý je najnižšie uložený a prekrytý mladšími hrobmi, je datovaný do poslednej fázy pochovávaní na pohrebisku na základe nálezov.

4. Nálezová situácia pri hrobch 279/49 a 282/49 (štvorec 7/D), tab. č.: 1/2

V opise hrobu č. 279/49 V. Hrubý uvádza nasledovné údaje: „...jama ? x ? x 170 cm, orientovaná Z-v. Kostra asi 6-7 letého chlapce... Levá noha se propadala do níže uloženého hrobu čís. 282/49 (tab. 14/1). U levé ruky ležel frčák (1).“²³¹ Nálezová situácia nie je na pohrebisku neobvyklá. Rozporné je datovanie týchto hrobov V. Hrubým. V hrobe 279/49 bol pochovaný chlapec, pri ktorom bol objavený len tzv. frčák. K chronologickému zaradeniu hrobu a nálezov V. Hrubý napísal: „Hrob čís. 279/49 patří z hlediska stratigrafického k mladším pohřbům v poloze Na valách. Byl však uložen ještě před zánikem hřbitovního kostela, neboť se v něm nevyskytla malta, ačkoliv je v blízkosti základů svatyně. Podle toho patří tedy táto hračka asi do poslední čtvrtiny IX. století.“²³²

Hrob č. 282/49 (200 x 50 x 265 cm), v ktorom bola pochovaná mladá 20–25 ročná žena, bol nesmierne bohaty vybavený. Našli sa v ňom dva páry zlatých 9-košíčkových náušnic, tri páry zlatých náušnic s tzv. klasovitým hroziakmi, dva párové zlaté guľovité prívesky („knoflíky“),

²²² Hrubý 1955a, 412.

²²³ Hrubý 1955a, 437.

²²⁴ Hrubý 1955a, 427.

²²⁵ Hrubý 1955a, 429, sklad kostí dospelého človeka uloženého nad hlavou hrobu 51/49.

²²⁶ Hrubý 1955a, 428.

²²⁷ Hrubý 1955a, 412.

²²⁸ Hrubý 1955a, 412, 413.

²²⁹ Hrubý 1955a, 117. „Přitom je však pozoruhodné, že se ocikly...nacházejí v hrobech nejnižších (hroby čís. 23/48, 41/50, 35/50 aj.) a jen ojediněle v hrobech středního horizontu (hrob čís. 185/49).“

²³⁰ Hrubý 1955a, 203, 234, 245.

²³¹ Hrubý 1955a, 455.

²³² Hrubý 1955a, 276.

dva párové strieborné guľovité prívesky („závesky – knoflíčky“), ktorých povrch kryjú puklice zdobené granulovanými trojuholníčkami, dva párové guľovité prívesky („gombíky“) zo silne pozláteného medeného plechu a dva páry strieborných stĺpčekových náušnic.²³³ Hrob č. 282/49 datoval V. Hrubý na základe nálezov guľovitých príveskov a náušnic. Strieborné guľovité prívesky s puklicami datoval V. Hrubý nasledovne: „Podle všech uvedených skutečností lze tedy staroměstské knoflíky s puklicemi datovat, stejně jako knoflíky s připájenými filigránními kroužky, do X. století, a podle celkového rázu pohřebiště do jeho první poloviny.“²³⁴ Zlaté granulované guľovité prívesky – „knoflíky“ datoval V. Hrubý do poslednej tretiny 9. storočia až prvej polovice 10. storočia.²³⁵ Košíčkové náušnice (so šiestimi až deviatimi košíčkami) V. Hrubý datoval do prvej polovice 10. storočia: „Provázejí je tam gombíky (hroby čís. 15/48, 282/49), stříbrné korály s puklicemi (hrob čís. 191/50) a zlomky malty z rozbořené hřbitovní svatyně (hroby čís. 253/49, 317/49, 323/49). A tím se košíčkové náušnice stávají spolehlivou oporou pro datování nálezových celků, neboť je zmíněné průvodní nálezy vřazují s jistotou do první poloviny X. století. Tomuto datování nasvědčuje ostatně i jejich výskyt na pohřebištích v Žalově a Předmostí, která jsou v celku relativně mladší než pohřebiště Na valách.“²³⁶ Znova sa objavuje nezrovnalosť v datovaní uvedených hrobov. Hrob č. 279/49 je datovaný z „hľadiska stratigrafického“ do poslednej štvrtiny 9. storočia a hrob č. 282/49 je na základe nálezov datovaný do prvej polovice 10. storočia. Hrob, ktorý sa prepadáva do nižšieho hrobu, je datovaný do staršieho obdobia ako hrob, do ktorého padá. V hrobe 282/49 sa malta neobjavila. Malta sa však objavila v hrobe 317/49, ktorého výbava je podobná hrobu č. 282/49. Hrob 317/49 bol objavený pod tromi hrobmi (314/49, 315/49, 316/49). Pod hrobom č. 317/49 už nebol výskumom zistený starší hrob. Nálezy (košíčkové a stĺpčekové náušnice) sa našli len v hrobe 317/49, pod ktorým už nebol nájdený iný hrob.

5. Nálezová situácia pri hrobe č. 268/49 (štvorec 9/E), tab. č.: 4/1

Zaujímavá stratigrafická situácia sa nachádza i v štvorci 9/E. V tomto štvorci bola výskumom zistená skupinka hrobov (203/49, 206/49, 209/49, 213/49, 224/49, 268/49, 275/49 a 276/49), ktorú V. Hrubý v kapitole „Dislokace hrobů“ zaradil do najstaršieho vývojového obdobia pohrebiska, ktoré ohraničil poslednou štvrtinou 9. storočia.²³⁷ Medzi vymenovanými hrobmi V. Hrubý neuvádzal hrob č. 268/49, hoci sa nachádza medzi hrobmi č. 275/49 a 276/49, ktoré sú prekryté hrobmi č. 209/49 a 224/49.

V hrobe č. 224/49, ktorý podľa plánu č. 3 prekrýva hrob č. 268/49, boli objavené dve rôzne náušnice. Jedna z nich je strieborná z hranatého drôtu jej dolný oblúk je ukončený S slučkou a zdobený klasovitým hroziakom. Druhá pozlátená náušnica je vyrobená z tordovaného drôtu. Dolný oblúk je zdobený klasovitým hroziakom dvojkonického tvaru, ktorý je navinutý z drôťkov. Okrem toho sa tu našlo šesť korálikov a dva železné nože.²³⁸ V. Hrubý datuje bronzovú náušnicu do konca 9. a počiatku 10. storočia,²³⁹ striebornú náušnicu do doby okolo roku 900²⁴⁰ alebo do konca 9. a prvej polovice 10. storočia.²⁴¹

V hrobe č. 268/49 bola v hĺbke 140 cm pochovaná 45-50 ročná žena, pri ktorej sa našli po stranách lebky náušnice so štyrmi bubienkami a pri ľavom lakti železný nôž.²⁴² Náušnice majú bubienky zdobené granulovanými trojuholníčkami a dva bubienky sú prichytené o dolný oblúk

²³³ Hrubý 1955a, 455, 456. V zátvorkách pri opise guľovitých príveskov uvádzam terminológiu V. Hrubého použitú v popise.

²³⁴ Hrubý 1955a, 213.

²³⁵ Hrubý 1955a, 212.

²³⁶ Hrubý 1955a, 241.

²³⁷ Hrubý 1955a, 49.

²³⁸ Hrubý 1955a, 447.

²³⁹ Hrubý 1955a, 227.

²⁴⁰ Hrubý 1955a, 232.

²⁴¹ Hrubý 1955a, 246.

²⁴² Hrubý 1955a, 453.

náušnice na krátkych granulovaných stĺpčekoch. V. Hrubý ich zaradil medzi 4-bubienkové náušnice II typ - 1c.²⁴³ Tento typ náušnic V. Hrubý datoval do prvej polovice 10. storočia. Pri ich chronologickom určení vychádzal z prítomnosti malty v zásypoch hrobov (hrob č. 253/49) a z ich spoločného výskytu s guľovitými príveskami (tzv. gombíkmi, hroby č.: 52/48, 299/49). Zároveň sa opieral o datovanie podobných nálezov z pohrebiska v Ptují a o výskyt podobných náušnic v pokladoch zlomkového striebra.²⁴⁴ Táto nálezová situácia opäť naznačuje rozpor v relatívnom datovaní šperku. Hrob č. 268/49 je datovaný na základe náušnic do prvej polovice 10. storočia. Hrob č. 224/49 je datovaný na základe náušnic k roku 900²⁴⁵ a celá skupina hrobov okrem hrobu č. 268/49 do tretej štvrtiny 9. storočia.²⁴⁶ Podobné náušnice so 4-bubienkami prichytené na stĺpčekoch sa našli i v hrobe č. 151/50, ktorý je prevrstvený štyrmi hrobmi (165/49, 125/50, 136/50, 137/50). Pod hrobom 151/50 už nebol nájdený starší hrob.

6. Nálezová situácia pri hroboch č. 66/49, 100/49 a 107/49 (štvorec 10/D), tab. č.: 5/1

Nálezová situácia poukazujúca na rozporné datovanie šperku sa objavila i v štvorci 10/D. V tomto štvorci sa podľa plánu č. 3 objavili tri hroby v superpozícii: (66/49, 100/49 a 107/49). V hrobe č. 66/49 (180 x 60 x 125 cm) bola pochovaná 40-ročná žena. Jej hrobová výbava skladala zo zlomku laténskeho náramku, železného noža, neúplnej nádoby a náhrdelníku, ktorý pozostával zo šiestich sklenených a jedného jantárového koráliku. Okrem toho súčasťou náhrdelníku bola i bronzová minca s dierkou (neidentifikovateľná) a olovený krížik, ktorý sa rozpadol.²⁴⁷ V. Hrubý datoval hrob do konca 9. alebo na počiatok 10. storočia.²⁴⁸ Pod hrobom č. 66/49 boli nájdené ešte hroby č. 100/49 a 107/49. V hrobe č. 100/49 (hl.: 155 cm) bolo pochované polročné dieťa. Z jeho kostry ostali zachované len zvyšky lebky so zubami a triesky dlhých kostí. Nezachovala sa žiadna hrobová výbava.²⁴⁹ V hrobe č. 107/49 (200 x 85 x 195 cm, hrobová jama bola prehĺbená v dolnej časti a obložená doskami) bola pochovaná žena. Pri jej lebke boli nájdené dve strieborné náušnice, ktorých dolný oblúk je zosilnený filigránom a ukončený granulovanými uzlíčkami. Okrem náušnic jej výbavu tvorili ešte nôž, nádoba a vedierko.²⁵⁰ Strieborné náušnice zdobené na dolnom oblúku filigránom V. Hrubý označil ako typ 3b a datuje ich na počiatok 10. storočia ale najmä do jeho prvej polovice: „Z nálezových okolností vyplýva, že jsou náušnice variant 3b i 3c súčasné. Oboje se vyskytují v hrobech mladšího a nejmladšího nálezového horizontu pohřebiště Na valách a oboje provázají nejen náušnice s bubínky (hroby čís. 52/48, 83/48) a s košíčky (hrob čís. 191/50), příznačné pro X. století, ale i zlomky malty (hrob čís. 252/49). Proto je třeba náušnice obou variant položit ve Starém Městě k letům okolo roku 900, a převážně až do první poloviny X. věku.“²⁵¹ Najnižšie uložený hrob, prevrstvený dvoma mladšími hrobmi, je na základe nálezu náušnice typu 3-b datovaný až do záverečnej fázy pochovávanania. Situácia je podobná ako pri hrobe 129/49, v ktorom bola nájdená tiež náušnica typu 3-b. Hrob s rovnakým typom náušnice sa nachádzal i pod štyrmi mladšími hrobmi v štvorci 10/E.

7. Nálezová situácia pri hroboch č. 27/51, 35/51 a 37/51 (štvorec 10/E), tab. č.: 5/2

Vo štvorci 10/E sa opäť objavuje skupinka hrobov, na ktorej je možné poukázať na nezhody v ich datovaní. Podľa plánu č. 3 tu boli preskúmané hroby č.: 27/51, 28/51, 31/51, 35/51 a 37/51, pričom hrob 37/51 je prevrstvený všetkými uvedenými hrobmi. V hrobe č. 27/51, ktorý podľa plánu prekrýva hroby č. 28/51, 35/51 a 37/51, boli objavené pri lebke 5-ročného dievčatka

²⁴³ Hrubý 1955a, 239.

²⁴⁴ Hrubý 1955a, 239.

²⁴⁵ Hrubý 1955a, 232.

²⁴⁶ Hrubý 1955a, 49.

²⁴⁷ Hrubý 1955a, 429, 430.

²⁴⁸ Hrubý 1955a, 263, 264.

²⁴⁹ Hrubý 1955a, 433.

²⁵⁰ Hrubý 1955, 434, 435.

²⁵¹ Hrubý 1955a, 234.

dve bronzové náušnice z hraneného drôtu²⁵² (podobné ako v hrobe 14/48, tzv. podunajského typu a patriace k skupine II. - náušnice so špirálovitými záveskami), ktoré V. Hrubý datuje do konca 9. a počiatku 10. storočia.²⁵³

V opise hrobu č. 35/51 V. Hrubý uvádza: „Zásyp obsahoval střepey z nádob (8) a dlouhé kosti dospělého individua, vyhozené z hrobu čís. 37/51.“²⁵⁴ V hrobe sa našli tieto nálezy: železný nôž, nôž – britva, ocieľka, dve rohokové kresadlá, zvyšky obojstranného kosteného hrebeňa, nádoba a 1/3 nádoby.²⁵⁵ V. Hrubý označil hrob č. 35/51 za hrob patriaci k najstaršiemu nálezovému horizontu²⁵⁶ V opise hrobu č. 37/51 V. Hrubý uvádza: „Větší část hrobu byla rozhozena pohřbem čís. 35/51, v jehož zásypu byly nalezeny dlouhé kosti nohou této zemřelé. Po pravé straně lebky byly dvě náušnice (1-2), levá polovina lebky byla již dříve porušena...1. Stříbrná náušnice, jejíž dolní oblouk, zesílený filigránem, zdobí klasovitý čtyřboký hrozníček (2,8, 1,6 cm). 2. Stříbrná náušnice, jejíž dolní oblouk, zesílený granulací, je opatřený klasovitým hrozníčkem (2,1, 1,5 cm).“²⁵⁷ Prvá náušnica patrí k typu 3b, druhá k typu 3a („hrozníčkových náušnic se zdobeným dolním obloukem...zpravidla čtyřmi řadami granulace“).²⁵⁸ Ako bolo vyššie uvedené, V. Hrubý považuje náušnice typu 3b za náušnice, ktoré sa vyskytujú v hrobch mladšieho a najmladšieho nálezového horizontu a datoval ich okolo roku 900, ale najmä až do prvej polovice 10. storočia. Náušnice typu 3a datuje V. Hrubý tiež na koniec 9. a do prvej polovice 10. storočia.²⁵⁹ Hrob č. 37/51, ktorý je porušený, je na základe nálezov datovaný do neskoršieho obdobia na základe nálezov ako hrob č. 35/51, ktorý ho porušuje a hrob 27/51, v ktorom boli nájdené náušnice so špirálovitým záveskom.

Zhrnutie

Z jednotlivých nálezových situácií vyplýva chyba v relatívnom datovaní hrobov. Náušnice byzantského typu (ako sú napr. náušnice s klasovitým hrozičkom a zosilneným dolným oblúkom, 6-7 a 9-košíčkové náušnice, 4, 6-7 bubienkové náušnice, stĺpčekové náušnice) boli nájdené v hrobch s maltou. Na základe nej ich datoval V. Hrubý až do prvej polovice 10. storočia, bez ohľadu na nálezové okolnosti. Rozbor nálezových situácií ukázal, že hroby, v ktorých sa nachádzajú šperky byzantského charakteru, patria k najstaršej a strednej fáze pochovávania na pohrebisku. Nad nimi sú nachádzané mladšie hroby²⁶⁰ Častokrát pod hrobmi s byzantským šperkom nie sú zistené hroby staršie. Situácia pri hrobe 26/48, pri ktorom sa objavili s veľkou pravdepodobnosťou ešte staršie hroby, však upozorňuje a ukazuje na nesmierne komplikovanú situáciu na pohrebisku (tab. č.: 7).²⁶¹

Datovanie ostrôh podľa V. Hrubého

Chybu v relatívnej chronológii na pohrebisku naznačuje i datovanie ostrôh podľa V. Hrubého. V. Hrubý na základe nálezov ostrôh (92 kusov) z pohrebiska Na valách načrtol chronologický vývoj jednotlivých typov: „Krátka doba pohřbívání v poloze Na valách ovšem nedovoluje sledovat ve staroměstských nálezech úplný obraz vývoje slovanských ostruh, ale přece umožňuje

²⁵² Hrubý 1955a, 496.

²⁵³ Hrubý 1955a, 227.

²⁵⁴ Hrubý 1955a, 497.

²⁵⁵ Hrubý 1955a, 497.

²⁵⁶ Hrubý 1955a, 117.

²⁵⁷ Hrubý 1955a, 497.

²⁵⁸ Hrubý 1955a, 233.

²⁵⁹ Hrubý 1955a, 234.

²⁶⁰ V mladších hrobch sú nachádzané šperky podunajského typu. Rovnaká situácia sa objavuje i pri hrobch č. 172/51, 191/51, 192/51. Pričom v hrobe č. 191/51 boli nájdené náušnice podunajského typu a v hrobe č. 192/51 byzantského charakteru. Hrob 192/51 je prekrytý ako hrobom č. 191/51 tak i č. 172/51, tab. č.4/2.

²⁶¹ V. Hrubý bohužiaľ nepublikoval fotografie všetkých nálezov. Najčastejšie chýbajú vyobrazenia šperkov. V tabuľkách sú použité schématické kresby šperkov podľa B. Dostála (1966) rekonštruované na základe popisu a zaradenia do typu podľa V. Hrubého. Pri rekonštruovaných obrázkoch šperkov je uvedený vždy otáznik (?).

rozpoznať medzi nimi dve odlišné vývojové línie, jež se v nejstarších tvarech výrazne diferencují do dvou skupin, které označují jako typ I (A – B). Setřením původních rozdílů mezi nimi se pak vytváří, nepochybně již v domácím prostředí, smíšený tvar ostruh mladšího typu II, jež v dalším vývoji dospívá až k pozdním formám typu III.²⁶² V. Hrubý ešte v úvodnej časti kapitoly uviedol, že do načrtnutej klasifikácie ostrôh bolo možné kvôli značnému poškodeniu zaradiť len polovicu nálezov.²⁶³ Pri rozdelení ostrôh do typov vychádzal z ich tvaru, ďalšieho inventára v hrobe a stratigrafie hrobov.²⁶⁴ V texte neuvádzal, aký ďalší materiál sa v hrobch objavuje s jednotlivými typmi ostrôh.

Ostrohy typu IA charakterizoval V. Hrubý nasledovne: „Ostrohy typu IA jsou malých rozměrů a lehkého provedení. Jejich ramena, dlouhá asi 10 cm, se zpravidla rozvírají širokou parabolou, takže s bodcem ostruhy svírají tupý úhel. Jsou zhotovené ze slabšího trojbokého nebo na vnější stranu zaobleného železného prutu. ... Na koncích ramen jsou menší záchytné plotěky čvercového nebo obdelníkového tvaru, které jsou někdy zdobené na dvou protilehlých hranách vykrajováním ... a mají nad polovinou své délky příční výřez.“²⁶⁵ V článku v PA V. Hrubý podal odlišnú charakteristiku ostrôh, ktoré tvoria prvú najstaršiu skupinu: „V nejstarších hrobech, které tvoří prvou skupinu, se objevují masivní ostruhy, jejichž ramena jsou zhotovená z trojbokého značně klenutého železného prutu a jejichž oblouk je opatřen tlustým bodcem. Tyto ostruhy jsou typické pro prvou polovinu 9. století, ale vyskytují se ještě ve druhé polovině tohoto století.“²⁶⁶ V. Hrubý medzi ostrohy typu IA zaradil nálezy z hrobov: 156/49, 185/49, 307/49,²⁶⁷ 106/50, 140/50, 174/50 a 190/50.²⁶⁸ V. Hrubý pri datovaní ostrôh vychádzal z nemeckých i poľských analógií. Na základe tvaru ostrôh typu IA nevyklúčoval ani možnosť, že sú neskorým vývojovým článkom rímskoprovinciálnych ostrôh s gombíkmi.²⁶⁹ Podľa V. Hrubého bolo veľmi dôležité i zistenie, že: „Pohřby s ostruhami typu IA patří k nejstaršímu a střednímu horizontu hrobů v poloze „Na valách“, z nichž žádný neobsahoval maltu z rozbořeného hřbitovního kostela. Tausované ostruhy, které také určitě přináležejí k tomuto typu [V. Hrubý má na mysli ostrohy z hrobu č. 185/49, ktoré absolútne datoval k roku 850²⁷⁰ - pozn. H. Ch.] datovali jsme k polovině IX. století. Podle všech okolností se tedy zdá, že ostruhy typu IA, patřící mezi nejstarší nálezy tohoto druhu na pohřebišti, náležejí z největší části do první poloviny IX. století, ač zasahují i do třetí čtvrtiny toho věku.“²⁷¹

Ostrohy typu IB V. Hrubý charakterizoval nasledovne. Sú veľkých rozmerov a masívneho prevedenia, zhotovené vždy zo silného trojbokého železného prútu. Ramená bývajú predĺžené, dlhé 15-16 cm a takmer vôbec sa neroztvárajú. Záchytné doštičky sú väčších rozmerov. Záchytné nity sú umiestnené v dvoch vertikálnych radoch. Nity na doštičkách sú často zdobené prstienkami

²⁶² Hrubý 1955a, 182.

²⁶³ Hrubý 1955a, 182-190.

²⁶⁴ Hrubý 1955b, 284.

²⁶⁵ Hrubý 1955a, 184, obr. 31.

²⁶⁶ Hrubý 1955b, 284.

²⁶⁷ Ostrohy z hrobu č. 307/49 V. Hrubý zaradil nielen k typu IA (Hrubý 1955a, 184, obr. 31, 5), ale aj k typu II. (Hrubý 1955a, 188, obr. 33, 4) a vždy s úplne odlišnými vyobrazeniami záchytných doštičiek. Pri ich uvedení v rámci typu IA V. Hrubý uviedol: „Záchytné deštičky ostruh z hrobu č. 307/49 (obr. 31/5) jsou nadto zdobené ornamentem z vybíjených koleček.“ (Hrubý 1955a, 184). Pri ich zaradení do typu II V. Hrubý opísal ostrohy z hrobu č. 307/49 nasledovne. „K této skupině patří i dětské ostruhy z hrobu č. 307/49 (obr. 33/4), které mají plotěnky trojúhelníkového tvaru, opatřené třemi nýtky.“ (Hrubý 1955a, 188). Toto rozdielne zaradenie spôsobuje komplikácie pri typológii a chronológii ostrôh. J. Poulik sa pridrižava ich zaradenia do typu IA (Poulik 1957, 294). B. Kavánová ich začlenila do jej typu IV, ktorý je pôvodným typom II podľa V. Hrubého. (Kavánová 1976, 47).

²⁶⁸ Hrubý 1955a, 184, 186.

²⁶⁹ Hrubý 1955a, 184.

²⁷⁰ Hrubý 1955a, 184: „Nejehonosnější ostruhy tohoto typu byly v hrobě č. 185/49 ...zdobené na bodci, ramenech i na záchytných deštičkách pásky pletencového vzoru, který je proveden tašii ze stříbrného a měděného drátu. ... Podobná výzdoba se vyskytla ještě později na meči z Lucknainen v Prusku, který G. Kossinna datuje do poloviny IX. století; z téže doby pochází patrně i železné nákončí z Velem St. Vid s analogickým tausovaným pletencem. Per analogiam by se dalo soudit, že staroměstské ostruhy, zdobené tausovaným pletencem, patří rovněž k roku 850...“

²⁷¹ Hrubý 1951, 184; Hrubý 1955a, 186.

z filigránneho drôtu.²⁷² V. Hrubý medzi ostrohy typu IB zaradil nálezy z hrobov: 19/48, 266/49, 287/49, 50/50, 116/51, 223/51 a 224/51.²⁷³ Ostrohy typu IB považoval za súčasné s ostrohami typu IA. K ich datovaniu do druhej a tretej štvrtiny 9. storočia prispievajú podľa V. Hrubého okrem stratigrafie i zahraničné analógie výzdoby ostrôh z hrobov 266/49 a 224/51. Na základe výskytu malty v hrobe 287/49 predpokladal ich pretrvávanie až do konca 9. storočia.²⁷⁴

Do skupiny ostrôh typu II zaradil V. Hrubý ostrohy, ktoré podľa jeho názoru spájali znaky typov IA i IB. Ostrohy typu II sa vyznačujú väčšími rozmermi, sú zhotovené zo silných trojbokých alebo jednostranne klenutých železných prútov. Záchytné doštičky sú rôzneho tvaru: štvorcového, obdĺžnikového, polkruhového alebo dokonca šesťhranného a nebola na nich zistená žiadna výzdoba farebnými kovmi. Mávajú spravidla dva záchytné nity, ale vyskytujú sa medzi nimi i ostrohy s väčším počtom nitov. Objavuje sa však výzdoba na bodcoch v podobe ryhovania. Do tejto skupiny typu II zaradil V. Hrubý ostrohy z hrobov: 6/48, opäť hrob 307/49, 313/49, 366/49, 117/51,²⁷⁵ 190/51, 251/51, 265/51.²⁷⁶ Pri ostrohách typu II V. Hrubý pripúšťal ich výskyt už v najstaršom období pochovávaní. Zdôrazňoval však ich najväčší výskyt v hrobch strednej fázy, v najmladších hrobch sa už podľa jeho názoru nevyskytovali. Absolútne ich datoval do tretej štvrtiny 9. storočia.²⁷⁷

V článku v PA ostrohám typu II prisúdil trochu odlišnú charakteristiku: „Do druhej, mladšej skupiny radím ostruhy menších tvarů s dlhými, často i hranými bodci na oblouku ramen, ktorá jsou zhotovena ze slabších a na hřbetní strane mírně zaobleně klenutých prutů. Jejich výroba převládá v druhé polovině 9. století.“²⁷⁸ Pri datovaní ostrôh typu II sa V. Hrubý opieral v PA o závery J. Schránila o postupnom predĺžovaní bodca.²⁷⁹ Na základe tejto charakteristiky priradil k tomuto typu i ostrohy z hrobu č. 366/49: „Ponevadž jsou staroměstské ostruhy z hrobu pod základy kostela lehčího provedení s dlouhými trny, nepatří typu nejmladšímu, ale do skupiny druhé – střední, kterou datují lety asi 850 – 900.“²⁸⁰

Do poslednej skupiny, označenej ako typ III zaradil V. Hrubý ostrohy, ktoré boli zhotovené zo širokého prúžku železného plechu, ktorý sa na koncoch ramien trochu rozširuje do záchytnej doštičky s dvoma nitmi. Časovo ich ohraničil do poslednej štvrtiny 9. a počiatku 10. storočia. Toto datovanie podľa jeho názoru potvrdzovala i stratigrafia nálezov. Vyskytovali sa v hrobch najmladšieho horizontu.²⁸¹

Pri datovaní ostrôh podľa V. Hrubého sa objavuje nesúlad. V. Hrubý predstavil ostrohy typu IA ako ostrohy jednoznačne patriace do najstaršieho horizontu pochovávaní a vôbec najstaršie svojho druhu na pohrebisku. Toto datovanie stojí v protiklade s jeho predstavou o vývoji pohrebiska predstavenej v kapitole Dislokace hrobů.

Hroby č. 106/50, 140/50, 174/50 a 190/50 s nálezmi ostrôh typu IA pochádzajú z južnej časti pohrebiska. U južnej časti autor predpokladá, ako už bolo vyššie uvedené, pochovávanie až v záverečnej fáze pohrebiska. Hrob 106/50 dokonca uvádza medzi hrobmi najmladšej fázy, ktorú datoval do prvej polovice 10. storočia.²⁸² Rozporné je i jeho absolútne datovanie ostrôh typu IA a datovanie meča typu X, ktorý sa s nimi našiel v hrobe č. 190/50. Ostrohy typu IA, ako už bolo uvedené, sa podľa V. Hrubého vyskytovali najmä v prvej polovici 9. storočia a pripúšťal ich vý-

²⁷² Hrubý 1955a, 186.

²⁷³ Hrubý 1955a, 186, 187.

²⁷⁴ Hrubý 1955a, 187.

²⁷⁵ V hrobe 117/51 bola nájdená žena. V hrobch 117/49 i 117/50 sa nenašli nálezy. Nie je vylúčená ani možnosť tlačivej chyby a V. Hrubý pôvodne uvádzal hrob 116/51. Ostrohy z tohto hrobu už zaradil do typu IB.

²⁷⁶ Hrubý 1955a, 188.

²⁷⁷ Hrubý 1955a, 188.

²⁷⁸ Hrubý 1955b, 284.

²⁷⁹ Hrubý 1955b, 284.

²⁸⁰ Hrubý 1955b, 284.

²⁸¹ Hrubý 1955a, 190; 1955b, 284.

²⁸² Hrubý 1955a, 50.

skyt i v tretej štvrtine 9. storočia. Meč z hrobu č. 190/50 dotoval až do začiatku 10. storočia: „...k letům po r. 900.“²⁸³ Týmto časovým určením meča si V. Hrubý jednoznačne odporuje v absolútnom datovaní ostrôh. Ostrógy typu IA sa našli v aj v dvoch hrobch, pri ktorých je rozporuplná nálezová situácia. Sú to hroby č. 185/49 a 140/50.²⁸⁴ Podľa plánu č. 3 hrob č. 185/49 je prekrytý hrobom č. 309/49. Na pláne V. Hrubého, ktorý publikoval J. Poulík, je situácia opačná. Hrob č. 185/49 prekrýva hrob č. 309/49.²⁸⁵ Vzniká otázka, ktorý z plánov odráža skutočnú nálezovú situáciu? Niekoľko indícií naznačuje, že skutočnú nálezovú situáciu odráža plán publikovaný J. Poulíkom. Hrob 185/49 V. Hrubý popisuje nasledovne: „Jama ? x ? x 80 cm, orientovaná JZZ-svv. Kostra asi 50-60letého muža, dlhá 182 cm, ležela naznak, s lebkou zvrátenou nazad, s rukama podél těla a nohama nataženými. Za lebkou ležal brousek (1), u levého ramene očílka (2), u pravé stehenní kosti nůž (3), na nohou ostruhy (4), zbytky přezek a průvleček (5). Zásyp obsahoval střep z nádoby (6).“²⁸⁶ V popise hrobu č. 185/49 V. Hrubý neuvádza žiadne údaje o porušení hrobu iným mladším hrobom a ani ďalšie údaje k stratigrafii.²⁸⁷ Pri hrobe 309/49 V. Hrubý uvádza nasledovné údaje. Hrobová jama mala rozmery 110x50 cm a dosahovala hĺbku 150 cm, orientácia SZZ-jvv. Výskumom bolo v nej zistené i drevené obloženie doskami. Kostra dieťaťa sa nezachovala. Pri opise hrobu V. Hrubý neuvádza žiadne ďalšie údaje k stratigrafii. V hrobe bola nájdená hlinená nádoba - „čutora“, bronzové rovnoramenné krížiky, korálik zo zelenkavého skla s tmavomodrými očkami a rozpadnutý železný nôž.²⁸⁸ Ak by však hrob č. 185/49 mal byť starší ako hrob č. 309/49, musel by byť ním porušený, pretože hrob 309/49 dosahoval hĺbku 150 cm. Popis hrobu 185/49 nenaznačuje porušenie neskorším zásahom. Nie je vylúčená možnosť, že relatívne starším hrobom je hrob 309/49, pričom hrob 309/49 nemusí byť porušený. Pri hĺbkovom rozdieli 70 cm je to možné. V. Hrubý datuje hrob č. 309/49 na základe hlinenej čutory a krížikov do tretej štvrtiny 9. storočia,²⁸⁹ teda do mladšieho obdobia ako hrob č. 185/49.

Na ostrógy z hrobu č. 185/49 a ich chronologické určenie k roku 850 sa najčastejšie odvolávali a stavali na ňom svoje datovanie J. Poulík²⁹⁰ (pozri nižšie) i D. Bialeková.²⁹¹ Bez poznania presných nálezových okolností je veľmi ťažké rozhodnúť o vzájomnej stratigrafickej pozícii týchto hrobch. Presné informácie budú nevyhnutné pre poznanie relatívnej chronológie na pohrebisku. Podobne nejasná nálezová situácia je aj pri hrobch č. 140/50 a 154/50. Podľa plánu č. 3 je do hrobu č. 140/50 zakreslený hrob č. 154/50. V hrobe č. 140/50 bol pochovaný 50-ročný muž, u ktorého okrem ostrôh typu IA boli nájdené dve párové železné pracky.²⁹² V hrobe č. 154/50 bola pochovaná 60-ročná žena. U nej sa našlo šesť strieborných 9-košíčkových náušnic, strieborný prsteň s modrým sklíčkom, strieborný tepaný guľovitý privesok, železný nôž a črepy z rôznych nádob. Podľa popisu V. Hrubého bola kostra ženy porušená a zachovala sa len lebka (posunutá z pôvodného uloženia) a dlhé kosti rúk a nôh.²⁹³ Bohužiaľ, V. Hrubý sa k stratigrafickej pozícii týchto hrobch opäť nevyjadril. B. Kavánová nepochybovala o hrobe č. 140/50 ako relatívne staršom v zmysle doterajších poznatkov o chronológii byzantského šperku.²⁹⁴ B. Kavánová zaradila

²⁸³ Hrubý 1955a, 167.

²⁸⁴ Ani nálezová situácia pri hrobe č. 156/49 nie je úplne jasná.

²⁸⁵ Poulík 1948-50, obr. 57.

²⁸⁶ Hrubý 1955a, 443.

²⁸⁷ Hrubý 1955a, 443.

²⁸⁸ Hrubý 1955a, 460.

²⁸⁹ Hrubý 1955a, 150, 265.

²⁹⁰ Poulík 1957, 296; 1963, 41.

²⁹¹ Bialeková 1977, 134.

²⁹² Hrubý 1955a, 484, 485.

²⁹³ Hrubý 1955a, 486, 487.

²⁹⁴ Kavánová 1976, 56. Zároveň to bol pre ňu dôkaz, že ostrógy s dlhým bodcom sa objavujú najneskôr v poslednej tretine 9. storočia. Odvolávala sa na podobnú stratigrafickú situáciu na pohrebisku v Břeclavi-Pohansku, kde hrob č. 24, v ktorom boli nájdené ostrógy s dlhým bodcom „prekrýval“ hrob č. 135, v ktorom sa našli 3 páry 7-bubienkových náušnic a jeden pár 4-bubienkových náušnic (Kalousek 1971).

ostrohy z hrobu č. 140/50 k ostrohám s dlhým bodcom.²⁹⁵ Na základe rozborov hrobov s košíčkovými náušnicami je možné predpokladať, že hrob č. 154/50 je relatívne starší a hrob č. 140/50 mladší.

Hroby s ostrohami typu IA sa nachádzali väčšinou v hroboch, ktoré neboli prevrstvené mladšími hrobmi (a nie je vylúčené, že pod nimi sa nachádzajú staršie hroby, pozri príklady vyššie). Boli nájdené výlučne v južnej časti pohrebiska. Ostrohy typu IB, II a dokonca i III sa nachádzali často v hroboch, ktoré boli prekryté mladšími hrobmi, boli pomerne hlboké, nachádzali sa najmä severne od základov kostola a pod valom. Hroby č. 19/48, 266/49, 287/49 a 50/50, v ktorých boli nájdené ostrohy typu IB boli prekryté niekoľkými hrobmi, napr. hrob č. 19/48 je prekrytý hrobmi 17/48 a 18/48. Nad hrobom č. 266/49 sa našli ešte hroby č. 1/49, 42/49, 265/49. Hrob č. 50/50 sa nachádzal pod hrobmi č. 21/50, 23/50, 26/50, 38/50, 40/50 a 43/50. V hrobe č. 287/49 sa našli zlomky malty. Tá sa stala pre V. Hrubého jednoznačným kritériom pre datovanie ostrôh typu IB až do konca 9. storočia. Vôbec neuvažoval nad možnosťou prepadu kúskov malty z hrobov, ktoré hrob č. 287/49 prevrstvovali. Podľa plánu č. 3 hrob 287/49 prevrstvovali hroby č. 28/49, 59/49, 49/49, 176-177/49 a hrob č. 200/49, ktorého kostra sa ľavou časťou prepadala priamo do hrobu 287/49.²⁹⁶ Prepad malty z mladších hrobov pripustil len pri hrobe 266/49.²⁹⁷ Hrob 287/49 zaradil B. Dostál medzi hroby najstaršieho horizontu (pozri vyššie). Hrob 116/51 sa nachádza pod valom. Pri hroboch 223/51 a 224/51 sa objavuje problém tzv. druhej hĺbky. Hroby s ostrohami typu II majú podobné nálezové okolnosti ako hroby s ostrohami typu IB, sú prevrstvené mladšími hrobmi. Hrob 6/48 sa nachádza pod hrobom 5/48. Hrob 313/49 sa nachádzal pod hrobmi 133/49, 248/49 v hĺbke 230 cm.²⁹⁸ Hrob 366/49 bol objavený pod základmi kostola v hĺbke 255 cm a nad ním boli uložené ešte hroby 145/49 a 365/49.²⁹⁹ Hroby 251/51 a 265/51 boli objavené pod valom. Hrob 190/51 pokrývajú hroby 186/51 a 187/51 a objavuje sa pri ňom zároveň i problém tzv. druhej hĺbky (pozri vyššie). Hroby, v ktorých boli nájdené ostrohy typu III, tiež nemožno jednoznačne na základe „stratigrafie“ označiť za najmladšie. Hrob 210/49 by podľa plánu by naozaj mohol patriť k hrobom „najvyššieho horizontu“, prepádaval sa do hrobu 277/49. Pri hrobe 86/51 je táto informácia veľmi diskutabilná. Hrob bol objavený v štvorci 9/D, kde boli zistené hroby s hĺbkou od cca 115 – 130 cm³⁰⁰ (38/49, 45/49, 15/49, 50/49, 94/49), ale i hroby s hĺbkou 170 – 190cm (101/49, 103/49, 108/49, 120/49, 115/49)³⁰¹ a aj hroby s hĺbkou od 200 – do 230 cm (111/49, 119/49, 126/49), ktoré boli prevrstvené plytšími hrobmi. Hrob 86/51 dosahoval hĺbku 220 cm. Podľa horizontálnej stratigrafie je málo pravdepodobné, že by hrob 86/51 s ostrohami typu III mal patriť k najmladším hrobom z 10. storočia. B. Kavanová i D. Bialeková priradili k tomuto typu ostrôh z pohrebiska v Starom Měste Na valách ešte zlomok ostrohy z hrobu 261/49 (dieťa, hĺ.: 160 cm), ktorý bol prevrstvený tromi mladšími hrobmi (tab. č.: 8.).

Rozbor nálezových okolností hrobov s jednotlivými typmi ostrôh ukazuje, že hroby s ostrohami typu IA nepatria k najstarším hrobom na pohrebisku a teda ani ostrohy tohto typu nie sú najstaršími ostrohami na pohrebisku Na valách. Rozbor ďalej ukázal, že v najnižšie uložených hroboch sa objavujú práve ostrohy, ktoré V. Hrubý považoval za vývojovo mladšie, typ IB, II a III. Z týchto poznatkov vyplýva nesprávne relatívnochronologické určenie ostrôh na pohrebisku.

Typológii a chronológii ostrôh bola venovaná pomerne značná pozornosť.³⁰² Niektoré datovania V. Hrubého boli vďaka novým nálezom popravené, ale základné relatívne datovanie typov ostrôh, ktoré vytvoril V. Hrubý na podklade staroměstských nálezov, zostalo. Na podklade

²⁹⁵ Kavanová 1976, 55.

²⁹⁶ Hrubý 1955a, 444. Podľa č. 3 je priamo nad hrobom zaznačený hrob č. 201/49.

²⁹⁷ Hrubý 1955b, 295.

²⁹⁸ Hrubý 1955a, 460.

²⁹⁹ Hrubý 1955a, 467.

³⁰⁰ Hrubý 1955a, 425, 427, 428, 433.

³⁰¹ Napr. 38/49 pokrýva hroby 115/49 a 118/49; 45/49 pokrýva hrob č. 96/49; 15/49 a 50/49 pokrýva hrob č. 116/49 a čiastočne 238/49, v ktorom bola nájdená i malta (Hrubý 1955a, 448).

³⁰² Kavanová 1976, Bialeková 1977.

Hrubého nesprávneho relatívneho i absolútneho datovania oprel J. Poulík datovanie ostrôh z hrobu 44/II a 50/VI z Mikulčíc. J. Poulík sa opiera najmä o datovanie ostrôh IA: „...které před časem V. Hrubý označil jako I. Typ A na podkladě nálezů a stratigrafických pozorování ve Starém Městě.”³⁰³ J. Poulík sa pri absolútnom zaradení oboch uvádzaných ostrôh z Mikulčíc opieral najmä o datovanie ostrôh z hrobu 185/49 V. Hrubým k roku 850.³⁰⁴ J. Poulík na základe datovania ostrôh typu IA V. Hrubým a na základe techniky výzdoby na ostrochách z hrobu 44 pri druhom kostole vyslovil názor o skoršej výrobe ostrôh z Mikulčíc: „Jestliže srovnáváme ostruhy V. Hrubého typu I.A že staroměstského pohřebiště v poloze Na valách s nálezy mikulčickými, pak jde o srovnání především exemplářů pozlacených s tuzovanými tvary železnými, jež mohou být napodobeninami honosných předloh. Dosavadní stav bádání tedy ukazuje, že zmíněné pozlacené tvary se počaly vyrábět v oblasti mikulčické dřive, než byly vyráběny ostruhy typu I.A ve Starém Městě, tedy již v počátcích 9. století. K takovému datování jsme též dospěli při rozbořech pozlacených ostruh...od druhého kostela v Mikulčicích.”³⁰⁵ V článku z 1957 pri hodnotení pohrebiska J. Poulík datoval ostrohy z hrobu 44 k roku 850.³⁰⁶ V tomto článku sa zároveň po prvýkrát u J. Poulíka objavili i úvahy o umeleckej príbuznosti ostrôh z Mikulčíc a nálezov z Blatnice.³⁰⁷ Myšlienku neskôr rozvinul pri analýze pohrebiska pri tzv. šiestom kostole.³⁰⁸ Zatiaľ čo v roku 1957 prijal časové zaradenie blatnického nálezu do druhej polovice 9. storočia, resp. datovanie meča medzi rokmi 840 až 870³⁰⁹ a aj datovanie hrobu 44 na základe guľovitých príveskov (gombíkov) do poslednej tretiny 9. storočia,³¹⁰ v roku 1963 už odmieta zaradenie nálezov z Turčianskej Blatnice do druhej polovice 9. storočia a zároveň zdôrazňuje absenciu pamiatok blatnického štýlu po polovici 9. storočia:

„Ve druhé polovině 9. století zde totiž není nic, co bychom stylově mohli s blatnickou skupinou památek nebo s památkami mikulčickými (pozlacené ostruhy s garniturami pásových kování) srovnávat. Ve druhé polovině a zvláště v poslední třetině 9. století převládla na Moravě svérázná kultura, velmi výrazně charakterizovaná zlatými a stříbrnými šperky především ve Starém Městě, kde je zatím památek blatnického nebo mikulčického typu poměrně velmi málo.”³¹¹ Od tohto obdobia sa v literatúre objavuje nový termín: pamiatky blatnicko-mikulčického typu či štýlu³¹² alebo blatnicko-mikulčický horizont,³¹³ ktorý výrazne ovplyvnil ďalšie datovanie materiálnej kultúry na južnej Morave a západnom Slovensku. Neskôr na základe datovania ostrôh

³⁰³ Poulík 1963, 41.

³⁰⁴ Poulík 1963, 41.

³⁰⁵ Poulík 1963, 41.

³⁰⁶ Poulík 1957, 298.

³⁰⁷ Poulík 1957, 296.

³⁰⁸ Poulík 1963, 43-44.

³⁰⁹ Poulík 1957, 298.

³¹⁰ Poulík 1957, 298: „Jejich solidní provedení nasvědčuje, že pocházejí z doby rozkvětu staromoravského uměleckého řemesla v poslední třetině 9. století. Je tedy pravděpodobné, že tyto ozdobné předměty, tak charakteristické pro staromoravské prostředí, jsou mladší než ostruhy z téhož hrobu, které lze datovat k roku 850.” Posledná tretina 9. storočia je zároveň podľa jeho názoru aj čas, kedy došlo k uloženiu nálezov do hrobu: „K tomuto časovému určení vedl nejen rozbor výzdobných motivů, ale i skutečnost, že obě ostruhy jsou na ramenech opravovány. Sloužili tedy delší dobu a do hrobu se dostali až v poslední třetině 9. století. Tomu nasvědčují ostatní předměty hrobového inventáře a uložení hrobu velmože v terénní úpravě, souvisící s druhým kostelem. Hrob č. 44 ležel též nad starším pohřbem č. 74, v němž se našla nádobka s plastickou značkou ve tvaru kříže na dně (obr. 99). Zatím můžeme keramiku s těmito značkami ve staromoravském prostředí datovat nejdříve do druhé poloviny 9. století. Hrob s nádobkou ležel rovněž v terénní úpravě druhého kostela, který byl postaven kolem roku 860.” (Poulík 1957, 298).

³¹¹ Poulík 1963, 44.

³¹² Dostál 1966, 89; 1990, 40; Dekan 1985, 130..

³¹³ Bialeková 1980a, 29; 1980b, 219; Štefanovičová 2004, 390. Ani názory na datovanie samotného blatnického horizontu, ktorý vyčlenil J. Eisner, neboli v minulosti a ani dnes jednotné (staršie názory Eisner 1952, 323-328), (novšie Wachowski 1989, 209-220; 1992, 104-105).

z hrobu 44 pri druhom mikulčickom kostole rozvíja J. Poulík i myšlienku skoršieho datovania guľovitých príveskov nájdených v hrobe 44 a kladie ich na samotný počiatok ich vývoja.³¹⁴

B. Kavánová prijala relativnochronologický vývoj ostrôh podľa V. Hrubého. Len ostrohy z hrobu 366/49 vyčlenila ako najstarší typ I spolu s ostrohami z hrobov 90, 232, a 265 od druhého mikulčického kostola a ostrohami z hrobu 58 z pohrebiska v Kopčanoch.³¹⁵ Tento typ považuje za najstaršie ostrohy so záchytnými platničkami. Vývoj ostrôh podľa B. Kavánovej pokračuje k typu II, ktorý zodpovedá typu IA podľa V. Hrubého. Na začiatok ich vývoja zaradila rovnako ako J. Poulík ostrohy z hrobu 44 od druhého kostola a z hrobu 50 od šiesteho kostola. Typ rozdelila na variant A a B, pričom podľa jej názoru pre variant B chýbajú priame doklady o jeho výskyte pred rokom 850. Do variantu B zaradila i ostrohy z hrobu 185/49. S datovaním týchto ostrôh V. Hrubým k roku 850 súhlasila.³¹⁶ Do najstaršieho nálezového horizontu podľa B. Kavánovej patria i ostrohy typu III (typ IB podľa V. Hrubého). B. Kavánová rozdelila typ III na variant A a B, pričom variant B zodpovedá ostrohám typu II podľa V. Hrubého.³¹⁷ Ostrohy typu III variantu A (podľa typológie B. Kavánovej) sú súčasné s jej typom II.³¹⁸ Ostrohy typu III B sú mladším variantom III A a objavujú sa teda neskôr ako ostrohy typu II.³¹⁹ Ďalej pokračoval vývoj, podľa B. Kavánovej, na podklade ostrôh z typu II pribatím prvkov z typu III k typu IV (čím prakticky stotožňuje s názorom V. Hrubého). K ostrohám typu IV začlenila B. Kavánová nálezy zo Starého Města z hrobov: 307/49, 112/51, 251/51, 265/51 a 289/51. Veľmi problematické bolo pre B. Kavánovú chronologické zaradenie ostrôh so širokými ramenami (V. Hrubého typ III).³²⁰ Ako samostatný variant vyčlenila B. Kavánová ostrohy s dlhým bodcom. Medzi ostrohy s dlhým bodcom zaradil ostrohy z hrobu 140/50 a 123/50 a 204/AZ zo Starého Města.³²¹ D. Bialeková na základe výskumu hradiska Pobodim zaradila ostrohy so širokými ramenami (označuje ich rovnako ako V. Hrubý typ III) vo vývoji ešte pred ostrohami, ktoré V. Hrubý označuje ako typ IA (Kavánová typ II, Bialeková typ IV). D. Bialeková jednoznačne súhlasila so závermi chronologického zaradenia ostrôh IV (IA) s V. Hrubým.³²² Podľa nej vývoj ostrôh pokračoval k typu V, ktorý zodpovedá typu IB a II podľa V. Hrubého a III B a IV podľa B. Kavánovej. Opäť je dodržaný relativnochronologický vývoj ostrôh vytvorený V. Hrubým. V typológii D. Bialekovej sa ostrohy s dlhým bodcom nevyškylti, i keď určité náznaky predlžovania bodca vykazujú i ostrohy z lokality na Pobodime.³²³

Záver

Rozbory uvedených stratigrafických situácií vyvolávajú rozpaky a pochybnosti o správnosti doterajšieho datovania archeologického materiálu z pohrebiska v Starom Měste Na valách. Ako môžu porušené hroby patriť k najmladšiemu horizontu pochovávaní na pohrebisku? Ako môžu hroby, ktoré ich porušujú, patriť do stredného alebo dokonca do najstaršieho horizontu pochovávaní? Ako môže byť hrob, ktorý sa prepadáva do hrobu pod ním, starší než hrob, do ktorého padá?

³¹⁴ Poulík 1975, 63, 69; 1985, 31.

³¹⁵ Kavánová 1976, 19-21.

³¹⁶ Kavánová 1976, 28, 31.

³¹⁷ Kavánová 1976, 36. Medzi ostrohy variantu III B zaradila B. Kavánová len tieto hroby s ostrohami typu II podľa V. Hrubého: 19/48, 313/49. Chronológiou ostrôh typu IB podľa V. Hrubého zo staromestského pohrebiska sa zaoberal i L. Galuška. Pozornosť venoval najmä honosným ostrohám z hrobov č. 266/49 a 224/51. Dospel k záveru, že ostrohy z hrobu č. 224/51 boli vyrobené na prelome 8. a 9. storočia. Pri ostrohách z hrobu č. 266/49 uvažuje o ich výrobe v prvej polovici 9. storočia, presnejšie v jej staršej fáze. Oba zhodne považuje za najstaršie hroby na pohrebisku. (Galuška 1998, 99, 101, 103; 1999, 102, 103).

³¹⁸ Kavánová 1976, 40.

³¹⁹ Kavánová 1976, 36, 40.

³²⁰ Kavánová 1976, 51-53.

³²¹ Kavánová 1976, 55.

³²² Bialeková 1977, 132: „Seine Schlussfolgerungen [V. Hrubého] sind bis heute geltend.“, 134.

³²³ Bialeková 1977, 133, Abb. 13.

Predstavené nálezové okolnosti hrobov so šperkmi a hrobov s ostrohami jednoznačne ukazujú na chybu v relatívnej chronológii na pohrebisku v Starom Měste Na valách. Táto chyba vznikla z premisy V. Hrubého o malte ako veľmi vhodnom a takmer jednoznačnom datovacím prostriedku, ktorý datoval hroby s maltou až do obdobia po zániku kostola.³²⁴ Malta sa viackrát objavila v hrobch so šperkom byzantského charakteru. Na základe toho zaradil V. Hrubý náušnice byzantského charakteru do najmladšieho obdobia pochovávaní na pohrebisku, napriek tomu, že tieto hroby boli často prevrstvené (niekoľkými) alebo porušené mladšími hrobmi. Absencia malty mu zároveň pri chronologickom hodnotení bola zárukou vyhlbenia hrobov pred zánikom kostola (prípád ostrôh typu IA a datovanie hrobu 279/49). Na samotný začiatok vývoja ostrôh zaradil ostrohy typu IA, ktoré tam nepatria a podľa rozboru nálezových situácií hrobov s ostrohami patria s veľkou pravdepodobnosťou na záver vývoja ostrôh na pohrebisku v Starom Měste Na valách.

Na tomto omyle bolo založené datovanie mikulčických ostrôh z hrobov 44 od druhého a 50 od šiesteho kostola. Na základe tohto časového určenia bol vymedzený mikulčický horizont, ktorý je priradený k blatníckym pamiatkam. Na ňom sa postupne buduje datovanie guľovitých príveskov (gombíkov) z hrobu 44 pri druhom mikulčickom kostole (J. Poulik, Z. Klanica, B. Dostál). Chronológia ostrôh D. Bialekovej založená na Hrubého nesprávnom datovaní ostrôh sa stala základom pre časové zaradenie hradiska Pobedim a východiskom pre časové zaradenie guľovitých príveskov u E. Pavlovičovej. Nesprávne rozpoznané skupiny predmetov na pohrebisku v Starom Měste ovplyvnili absolútne datovanie mnohých archeologických nálezov v širšom regióne stredovýchodnej a južnej Európy. Problém relatívneho datovania nálezov na pohrebisku bude možné riešiť novou dôkladnou analýzou pohrebiska Na valách. Nevyhnutné bude uvedenie všetkých údajov týkajúcich sa vzájomných stratigrafických vzťahov hrobov, rozmerov hrobových jám, orientácie hrobov, presného zaznačenia hrobov na pláne, kresieb hrobov, nálezov³²⁵ atď., podobne ako bolo opakovane vydané pohrebisko pri 6. kostole v Mikulčiciach N. Profantovou.³²⁶

Riešenie otázky absolútneho datovania bude oveľa komplikovanejšie. Z pohrebiska pochádza len jediný nález mince, ktorá nie je identifikovateľná. Pri absolútnom chronologickom určení šperkov z južnej Moravy bude potrebné využiť nálezy datované mincami známe z Chorvátska³²⁷ a Rumunska.³²⁸ Podľa nálezov mincí z hrobov v Trilje, Biskupija-Crkvina a z pokladu z Răducăneni nie je vylúčené posunutie datovania nálezov zo Starého Města do 8. storočia. Priamo na pohrebisku v Starom Měste "Na valách" by bolo možné využiť drevo z konštrukcie valu, ktorý prekrýva časť pohrebiska (pokiaľ je to vôbec ešte možné), pre získanie dendrochronologických dát, prípadne drevo z rakví vydlabaných z jedného kmeňa stromu nájdených v hrobch (pokiaľ sa zachovali).

Dôležité informácie k relatívnej chronológii na pohrebisku uvádza V. Hrubý v článku z roku 1955 v PA. Archeologickým výskumom z roku 1948 boli podľa V. Hrubého zistené štyri dôležité skutočnosti. 1. Na najvyššom mieste pohrebiska bola preskúmaná nevelká plošina („původně nevelká plošina“). 2. V južnej časti sondy z roku 1948 sa zvyšoval počet hrobov. Hroby sa porušovali, niekoľkonásobne prekrývali. 3. V najspodnejších z týchto hrobov sa našli veľmi bohaté nálezy (zlaté náušnice, nôž okovaný zlatým plechom a iné). 4. V zásypoch mnohých hrobov sa objavovali kúsky malty. Tieto poznatky priviedli V. Hrubého k domnienke, že južná časť sondy sa približuje k ústrednej časti pohrebiska a predpokladal objavenie kaplnky alebo kostola. Vo

³²⁴ Len v prípade už spomínaného hrobu 266/49 V. Hrubý upustil od datovania tohto hrobu na základe malty.

³²⁵ Niekoľko hrobov napr. 8/51, 40/51, 39/51 je zakreslených na hranici štvorcov 10/D a 10/E. V opise hrobov však V. Hrubý uvádza štvorec 11/D. Chýba kresbebná dokumentácia hrobov a aj mnohých nálezov. Mnohé nálezy V. Hrubý vôbec nepublikoval, napriek tomu, že sa zachovali.

³²⁶ Profantová - Kavánová 2003.

³²⁷ Trilje (Karaman 1921, Gunjača/Jelovina 1976, 106); Nin – Ždrijac (La nécropole Paléocroate Nin – Ždrijac 1980); Biskupija-Crkvina.

³²⁸ Răducăneni (Teodor 1980).

vzdialenosti 20 cm od južnej steny sondy z roku 1948, v miestach už skôr rozpoznanej plošiny a v tesnej blízkosti veľkého počtu hrobov boli objavené základy kostola.³²⁹ V týchto štyroch bodoch podal V. Hrubý veľmi dôležité informácie o pohrebisku.

Najdôležitejšou je informácia o rozpoznanej **plošine** na najvyššom mieste polohy Na valách. V. Hrubý síce bližšie nekonkretizoval túto plošinu, neuviedol jej rozsah ani ďalšiu charakteristiku. V monografii sa k nej vyjadril tiež veľmi stručne: „Na najvyššom mieste zkoumané časti pohřebiště v Schildrově záhradě byla nevelká plošina (později překrytá valem a recentními navážkami z výkopu přilehajících sklepů), na níž byl postaven kostel, zbudovaný na dřívě již založeném pohřebišti.”³³⁰ Táto informácia však ponúka úplne nový pohľad na vnútorný vývoj pohrebiska a celkom nové možnosti jeho interpretácie. S veľkou pravdepodobnosťou plošina objasňuje otázku tzv. druhej hĺbky na miestach, kde nezasahuje val, a výrazné rozdiely v hĺbkach hrobov v štvorcoch 7/D a 8/D (24/48, 26/48, 41/49 a 91/49, 10/48, 20-23/48, 39/49, 63/49 a 129/49, 97/51).

Plošina v severnej časti zároveň naznačuje je veľmi komplikovaný vývoj na pohrebisku. Nie je vylúčené, že najstaršie hroby na pohrebisku (hroby v štvorci 7-10/C a 7-10/D, pri ktorých sa objavuje hĺbka nad 180 - 200 cm alebo údaj o tzv. druhej hĺbke) boli prekryté spomínanou plošinou, na ktorej bol neskôr vybudovaný kostol, okolo ktorého vzniklo mladšie pohrebisko.³³¹ Túto hypotézu bude možné potvrdiť alebo vylúčiť len novou podrobnou analýzou, prípadne reálnym výskumom.

Ak by sa potvrdilo datovanie niektorých nálezov (byzantský šperk) zo staromestského pohrebiska do 8. storočia, ako to predpokladal J. Sláma už v roku 1957, otvoria sa v archeológii i histórii včasného stredoveku mnohé nové otázky. Tieto otázky sa budú dotýkať najmä počiatkov kostrového pochovávanía a christianizácie u Slovanov na území Čiech, Moravy a Slovenska. Otvorí sa aj otázka dlhodobého súžitia Avarov a Slovanov s vlastným kultúrnym prejavom. Pravdepodobne bude potrebné i prehodnotenie datovania niektorých hradísk a pohrebísk (Pobedim, Ducové, Bratislavský hrad, Kouřim, Břeclav-Pohansko atď). Zároveň sa opäť otvoria metodologické problémy vzťahu archeológie a histórie, najmä otázka, nakoľko archeologické nálezy odrážajú historické udalosti zaznamenané v písomných prameňoch.³³²

Monografia Viléma Hrubého *Staré Město: Velkomoravské pohřebiště „Na valách”* napriek uvedeným rozporom je veľmi cenná a dôležitá. Vďaka nej bolo možné poukázať na nezrovnalosti a môžeme pokračovať v ďalšom skúmaní tohto unikátneho pohrebiska a tým i materiálnej kultúry z územia stredovýchodnej Európy vo včasnom stredoveku.

³²⁹ Hrubý 1955b, 268.

³³⁰ Hrubý 1955a, 46.

³³¹ Doterajšie poznatky o pohrebisku Na valách nevylučujú možnosť, že sa tu nachádzajú dve časovo nie veľmi vzdialené pohrebiská. Prvé pohrebisko sa rozprestieralo po celej ploche Schildrovej záhrady, pravdepodobne sa naozaj rozširovalo od severného okraja smerom južným (hroby 190/50, 191/50), tak ako to predpokladal V. Hrubý. Hroby majú častejšie orientáciu SZZ – JVV. Neskôr po vzniku plošiny a výskumom zistenej sakrálnej stavby začína mladšia fáza pohrebiska.

³³² Třeštík 2001.

Tab č.: 10. Přehledná tabuška uvádzaných hloubek hrobů za jednotlivé roky výskumu v štvorci 8/C a 8/D

Štvorec* 8/C

Rok výskumu 1948	Hĺbka hrobů	Rok výskumu 1949	Hĺbka hrobů	Rok výskumu 1951	Hĺbka hrobů
35	40 cm	290	210 cm	79	180 cm
36	30 cm			97	255 cm
37	65 cm			155	75 (a 160) cm
38	80 cm			156	100 (a 160) cm
39	120 cm			157	180 (a 160) cm
40	41 cm			158	? (a 160) cm
41	100 cm			161	110 (a 100) cm
42	25 cm			160	100 (a 150) cm
43	118 cm			159	80 (a 150) cm
44	65 cm			185	135 (a 100) cm
45	90 cm			187	145 (a 100) cm
46	88 cm			186	155 (a 100) cm
47	88 cm			190	135 (a 220) cm
48	88 cm			153	100 (a 95) cm
				189	205 (a 95) cm
				169	150 (a 75) cm
				163	230 (a 160) cm
				168	150 (a 80) cm

K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách

Štvorec 8/D

Rok výskumu 1948	Hĺbka hrobov	Rok výskumu 1949	Hĺbka hrobov	Rok výskumu 1951	Hĺbka hrobov
1	30 cm				
2	80 cm	253	220 cm		
3	95 cm				
4	60 cm	130	123 cm		
5	105 cm	272	150 cm		
6	110 cm	274	195 cm		
7	50 cm				
8	60 cm				
9	126 cm				
10	40 cm				
11	40 cm				
12	45 cm				
13	40 cm	262	160 cm		
14	70 cm	267	160 cm		
15	110 cm	284	200 cm		
16	60 cm	285	215 cm		
17	100 cm	283	240 cm	151/51	90 (a 160) cm
18	20 cm			152/51	75 (a 160) cm
19	155 cm				
20	100 cm	63	140 cm		
21	100 cm	129	170 cm		
22	110 cm				
23	130 cm				
24	90 cm				
25	100 cm				
26	90 cm				
27	80 cm	91	160 cm		
28	60 cm				
29	75 cm	226	190 cm		
30	110 cm	83	155 cm		
31	60 cm	84	155 cm		
32	80 cm	159	168 cm	92	185 cm
33	110 cm	160	145 cm		
34	70 cm			96	210 cm

*Štvorec má rozmery 10 x 10 m.

S tučnými písmenkami sú hroby s tzv. druhou hĺbkou, ktoré sa podľa plánu č. 3 prekrývajú.

Literatúra

- Benda 1963* – K. Benda: Stříbrný terč se sokolníkem ze Starého Města u Uherského Hradiště. Památky archeologické 54, 1963, 41-65.
- Bialeková 1977* - D. Bialeková: Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung). Slovenská archeológia XXV-1, 1977, 103-158.
- Bialeková 1979* - D. Bialeková: Zur Datierung archäologischer Quellen aus der ersten Hälfte des 9. Jh. Bei den Slawen nördlich der Donau. In: Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave. Bratislava 7-14 septembre 1975. Tome 1. Bratislava 1979, 93-103.
- Bialeková 1980a* – D. Bialeková: Odras franských vplyvov v kultúre Slovanov. (K otázke datovania blatnicko-mikulčického horizontu). In: IV. Medzinárodný kongres slovanskej archeológie. Sofia 15. 22. septembra 1980. Zborník referátov ČSSR. Nitra 1980, 28-35.
- Bialeková 1980b* – D. Bialeková: Návrh chronológie praveku a včasnej doby dejinnej na Slovensku. Slovanské obdobie. Slovenská archeológia 28, 1980, 211-221.
- Böhm 1955* – J. Böhm: Úvodní slova. In: V. Hrubý: Staré Město, Velkomoravské pohřebiště „Na valách”. Praha 1955, 7.
- Cibulka 1950* – J. Cibulka: Velkomoravské kostely, objevené r. 1949 ve Starém Městě. Praha 1950. (Prednáška zo dňa 3. marca 1950 v Prahe, rozmnožená ako rukopis)
- Cibulka 1958* – J. Cibulka: Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě. Praha 1958.
- Dekan 1985* – J. Dekan: Velká Morava. Doba a umenie. Bratislava 1985.
- Dostál 1965* – B. Dostál: Das Vordringen der grossmährischen materialien Kultur in die Nachbarländer. In: Magna Moravia. Praha 1965, 361-417.
- Dostál 1966* – B. Dostál: slovanská pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě. Praha 1966.
- Dostál 1990* – B. Dostál: Několik poznámek k objevu prvních velkomoravských kostelů ve Starém Městě. In: Staroměstská výročí. Brno 1990, 35-42.
- Dostál 1991* – B. Dostál: Zur Datierungsfrage des grossmährischen Schmucks. Zalai múzeum 3, 1991, 81-87.
- Eisner 1947* - J. Eisner: K Dějinám našeho hradištního šperku. Časopis národního musea CXVI, 1947, 142-162.
- Eisner 1952* – J. Eisner: Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště. Bratislava 1952.
- Eisner 1956* – J. Eisner: Recenzia: Vilém Hrubý, Staré Město, Velkomoravské pohřebiště „Na valách”, Monumenta archaeologica III, Praha 1955. Památky archeologické 47, 1956, 187-189.
- Galuška 1996a* – L. Galuška: Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské centrum říše velkomoravské. Brno 1996.
- Galuška 1996b* - L. Galuška: To the possibility of moving the dating of the material culture on the basis of the study of the graves from Staré Město and Uherské Hradiště-Sady. In: D. Bialeková/J. Zábojník (Hrsg.): Etnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert. Symposium Nitra 6 bis 10. November 1994. Bratislava 1996, 267-279.
- Galuška 1998* – L. Galuška: Souprava velmože z hrobu 266/49 ze Starého Města. (K poznání neobvyklé technologie výzdoby raněstředověkých předmětů). Ve službách archeologie X, 1998, 95-107.
- Galuška 1999* – L. Galuška: Jezdecká souprava z hrobu 224/51 ze Starého Města. In: A. Avenarius/Z. Ševčíková (ed.): Slovensko a európsky juhovýchod. Medzikulturne vzťahy a kontexty. (Zborník k životnému jubileu Tatiany Štefanovičovej). Bratislava 1999, 84-105.
- Galuška 2004* – L. Galuška: Velkomoravské hroby revenatů ze Starého Města. In: G. Fusek (red.): Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra 2004, 81-90.
- Gunjača/Jelovina 1976* – S. Gunjača/D. Jelovina: Altkroatisches erbe. 1976.
- Hampel 1902* – J. Hampel: Régiségék a honfoglalás koráboól. Archaeologiai értesítő 22, 1902, 296-316.

- Hochmanová-Vávrová 1962* - V. Hochmanová-Vávrová: Velkomoravské pohřebiště ve Starém Městě „Na valách“, výzkum v letech 1957-1959. Časopis Moravského muzea 47 – vědy společenské, 1962, 201-270.
- Hrubý 1949a* – V. Hrubý: Nové nálezy na slovanském pohřebišti ve Starém městě. Archeologické rozhledy I, 1949, 30-36.
- Hrubý 1949b* – V. Hrubý: Objev kostela z 9. století na pohřebišti ve Starém Městě. Archeologické rozhledy I, 1949, 109-122.
- Hrubý 1950* – V. Hrubý: Výzkum slovanského pohřebiště ve Starém Městě. Archeologické rozhledy II, 1950, 3-12.
- Hrubý 1951* – V. Hrubý: Tausovaná jezdecká výbroj ze Starého Města. Archeologické rozhledy 3, 1951, 181-185.
- Hrubý 1955a* – V. Hrubý: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha 1955.
- Hrubý 1955b* – V. Hrubý: Základy kostela na staroslovanském pohřebišti ve Starém Městě „Na valách“. In: Památky archeologické 46, 1955, 265-299.
- Hrubý 1965* - V. Hrubý: Staré Město Velkomoravský Velehrad. Praha 1965.
- La nécropole paléocroate 1980* – La nécropole paléocroate Nin – Ždrijac. In: Inventaria archaeologica. Jugoslavija. Fascicule 24 (Y 229 – Y 238).
- Karaman 1921* – Lj. Karaman: Zlatni nalaz na Trilju nedaleko od Sinja, Vjesnik za arhaeologiu i historiu dalmatinsku XLIV, 1921.
- Klanica 1970* – Z. Klanica: Velkomoravský gombík. Archeologické rozhledy 22, 1970, 421-445.
- Klanica 1985* – Z. Klanica: Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech. In: J. Poulík/B. Chropovský a kol.: Velká Morava a počátky československé státnosti. Praha – Bratislava 1985, 107-139.
- Klanica 1990* – Z. Klanica: K počátkům staromoravského kostrového pohřbívání. In: Staroměstská výročí. Brno 1990, 57-64.
- Koch 1982* – R. Koch: Stachelsporen des frühen und hohen Mittelalters. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters. 10, 1982, 63-83.
- Korošec 1950* – J. Korošec: Staroslovanske grobišče na ptujskem Gradu. Lublaň 1950.
- Lutovský, M.: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001.
- Marešová 1983* – K. Marešová: Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvicích. Brno – Uherské Hradiště 1983.
- Mitscha-Märheim 1941* - H. Mitscha-Märheim: Die frühmittelalterlichen Gräberfunde von Mistelbach, Katzelsdorf, Münchendorf und Schwechat. Wein-Leipzig 1941.
- Müller 1984* – R. Müller: Neue Ausgrabungen in der Nähe von Zalavár. In: Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.-10. Jahrhundert. Nitra 1984, 185-188.
- Niederle 1930* – L. Niederle: Příspěvky k vývoji byzantských šperků ze IV. – X. století. Praha 1930.
- Pataki 1939* – V. Pataki: A hevesi honfoglaláskori női sírlelet. (Der Grabfund von Hévés aus der Landnahmezeit). Folia archaeologica I-II, 1939, 200-203, 207-208.
- Pavlovičová 1996* - E. Pavlovičová: K vypovedacej schopnosti gombíka u naddunajských Slovanov v 9. storočí. Slovenská archeológia XLIV-1, 1996, 95-153.
- Pavlovičová 1999* – E. Pavlovičová: Chronológia a typológia náušnic veligradského typu. Nепublíkovaná rigorózná práca. FF UK Bratislava 1999.
- Poulík 1948* – J. Poulík: Staroslovanská Morava. Praha 1948.
- Poulík 1948-1950* – J. Poulík: Jižní Morava země dávných Slovanů. Brno 1948-1950.
- Poulík 1957* – J. Poulík: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. Památky archeologické 48, 1957, 241-388.
- Poulík 1963* – J. Poulík: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích. Praha 1963.
- Poulík 1975* – J. Poulík: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha 1975.

- Poulik 1985* – J. Poulik: Svědectví výzkumů a pramenů archeologických o Velké Moravě. In: J. Poulik/B. Chropovský a kol.: Velká Morava a počátky československé státnosti. Praha – Bratislava 1985, 9-80.
- Profantová/Kavánová 2003* – N. Profantová/B. Kavánová: Mikulčice. Pohřebiště u 6. a 12. kostela. Brno 2003.
- Příkryl 1890* – P. F. Příkryl: Praehistorické nálezy u Kroměříže a Kvasnic. Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého. Ročník VII, 1890, 14-21.
- Ruttay 1975* - A. Ruttay: Waffen und Reiterausfistung des 9. bis zur ersten hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (I). In: Slovenska archeologia XXIII 1975, 119-216.
- Schránil 1925* - J. Schránil: Několik příspěvků k poznání kulturních proudů v zemích českých v X. a XI. věku. Obzor prehistorický - Niederlův sborník 4, 1925, 160-193.
- Schránil 1928* – J. Schránil: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin-Leipzig 1928.
- Schulze-Dörrlamm 1995* – M. Schulze-Dörrlamm: Bestattungen in den Kirchen Grossmährens und Böhmens während des 9. und 10. Jahrhunderts. Jahrb. RGZM 40, Jahrgang 1993, Teil 2, 557-620.
- Sláma 1957* – J. Sláma: K chronologické průkaznosti náušnice s několikanásobnou esovitou smyčkou. Archeologické rozhledy 9, 1957, 250-267.
- Sláma 1958* – J. Sláma: Recenzia: V. Hrubý, Základy kostela na staroslovanském pohřebišti ve Starém Měste „Na valách“. Predběžná studie. Památky archeol. XLVI (1955) 265-299 + 20 Bilder. Byzantinoslavica 19, 1958, 311-314.
- Staňa 1995* - Č. Staňa: Příspěvek k poznání horizontu veligradského šperku. Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity, 1995, E 40, 37-43.
- Staššiková-Štukovská 1996* – D. Staššiková-Štukovská: Problematika vybraných typov veligradských (byzantsko-orientálnych) náušnic Veľkej Moravy z pohľadu doterajších výsledkov výskumu v Borovciach. In: Svätopluk 894-1994. Nitra 1996, 197-206.
- Staššiková-Štukovská 2000* – D. Staššiková-Štukovská: Vybrané nálezy z Boroviec a Břeckavi-Pohanska k otázke interakcii staromoravských a nitrianskych Slovanov. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, M 5, 2000, 97-111.
- Steuer 1977* – H. Steuer: Bemerkung zur Chronologie der Merowingerzeit. Studien zur Sachsenforschung 1, 1977, 379-403.
- Steuer 1998* – H. Steuer: Datierungsprobleme in der Archäologie. In: K. Düwel (Hrsg.): Runenschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung. Berlin – New York 1998, 129-149.
- Szameit 1991* – E. Szameit: Anmerkungen zur Chronologie des 8.-9. Jahrhunderts im Ostalpenraum. Zalai Múzeum 3, 1991, 73-79.
- Szameit 1992* – E. Szameit: Zur chronologischen Stellung des frühmittelalterlichen Gräberfeldes von Sieghartskirchen, Niederösterreich, und die Grabfunde aus Proleb, Steiermark. In: F. Daim (Hrsg.): Awarenforschungen. Band 2. Wien 1992, 803-839.
- Szameit 1996* – E. Szameit: slawische Körpergräber des 8. Jh. Im österreichischen Donauraum und ihre Beziehungen zum spätmerowingischen Kulturkreis. In: D. Bialeková/J. Zábojník (Hrsg.): Etnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert. Symposium Nitra 6 bis 10. November 1994. Bratislava 1996, 215-225.
- Szőke 1992* – B. M. Szőke: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). In: F. Daim (Hrsg.): Awarenforschungen. Band 2. Wien 1992, 841-968.
- Štefanovičová 1996* – T. Štefanovičová: Probleme der Entwicklung der Slowakei im 9. Jh. In: D. Bialeková/J. Zábojník (Hrsg.): Etnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau vom 6. bis zum 11. Jahrhundert. Symposium Nitra 6 bis 10. November 1994. Bratislava 1996, 257-265.

- Štefanovičová 2004* – T. Štefanovičová: K vývoju šperku adriatickej a stredodunajskej oblasti v prvej polovici 9. storočia. In: G. Fusek (red.): Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra 2004, 389-395.
- Teodor 1980* – Dan Gh. Teodor: Tezaurul de la Răducăneni – Iași. Studii și cercetări de istorie veche și arheologie. Tomul 31, 403-423.
- Třeštitík 1991* – D. Třeštitík: Kdy zanikla Velká Morava? Studia Mediaevalia Pragensia II, 1991, 9-27.
- Třeštitík 2001* – D. Třeštitík: K poměru archeologie a historie. Archeologické rozhledy 53, 2001, 357-361.
- Turek 1959* – R. Turek: Příběhy českých dějin IX. věku ve světle nálezů. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 3, 1959. Filipův sborník, 285-298.
- Wachowski 1986/87* – K. Wachowski: Merowingische und karolingische Sporen auf dem Kontinent. Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters, 14/15, 1986/87, 49-79.
- Wachowski 1989* – K. Wachowski: Problematyka blatnicka – próba systematyki pojęć. Przegląd Archeologiczny Vol. 36, 1989, 209-220.
- Wachowski 1992* – K. Wachowski: Kultura karolińska a słowiańszczyzna zachodnia. Wrocław 1992.
- Zelnitius 1942* – A. Zelnitius: Staré město-Velehrad, velkomoravský Velehrad. Sborník velehradský 13, 1942, 33-55.

Zusammenfassung

Zur relativen Chronologie des Gräberfeldes von Staré Město Na valách

Das bekannte Gräberfeld von Staré Město in der Flur Na valách wurde 1955 publiziert. Zur Zeit seiner Entdeckung handelte es sich um einen einzigartigen Befund. Die Ausgrabungen erbrachten nicht nur zahlreiche Funde (Schmuck, Waffen, Sporen, Gefäße), auch die Steinfundamente einer Kirche wurden entdeckt. Entsprechend des damaligen Kenntnisstandes der materiellen Kultur Südmährens datierte V. Hrubý das Gräberfeld in die Zeit zwischen 800 und 950 n. Chr. Die Errichtung des Kirchenbaus setzte Hrubý nach 850 n. Chr. an, sein Ende um 900 n. Chr. Hinsichtlich der Chronologie der Gräber unterschied Hrubý zwei Hauptphasen. Die ältere Phase umfasste demnach die Gräber der Zeit zwischen etwa 800 bis zum Anfang des 10. Jahrhunderts. Die jüngere Phase datierte er in die Periode vom Anfang des 10. Jahrhunderts bis etwa 950, dem Zeitpunkt, zu dem Hrubý zufolge der Belegung des Gräberfeldes endete.

In verschiedenen Gräbern von Staré Město wurden Reste von Baumaterialien (Mörtel und Ziegelsteine) gefunden. Diese Reste interpretierte Hrubý als Abbruchmaterial der Kirche. Der Mörtel datiert nach Hrubý die Gräber deshalb mit Sicherheit in die Zeit nach der Zerstörung Kirche. Der Mörtel fand sich sehr häufig in Gräbern, in denen auch byzantinischer Schmuck (Taf.: 6.) gefunden wurde. Aus diesem Grund datierte Hrubý diesen Schmuck ebenfalls in die Zeit nach der Zerstörung der Kirche, in die Zeit von 900 bis 950 n. Chr. In der Folge wurde diese Chronologie sowohl von einheimischen wie ausländischen Archäologen übernommen.

Durch detailliertes Studium der vorliegenden Quellen und Interpretationen wurde festgestellt, dass in den Abschnitten „*Auswertung der archäologischen Funde und historisches Fazit*“ und „*Archäologische Quellen*“ (Tiefe der Gräber, Stratigraphie, Funde) der Monographie Hrubýs erhebliche Widersprüche bestehen. Diese werden in vorliegendem Artikel aufgezeigt. Es handelt sich um:

1. Widersprüche bei der Datierung der Gräber anhand der Mörtelreste
2. Widersprüche bei der sog. „Zweite Tiefe“.
3. Widersprüche bei der relativen Datierung mehrerer übereinanderliegender Gräber
4. Widersprüche bei der Datierung der Gräber mit Sporen.

Vorliegende Untersuchung analysiert die stratigrafischen Überschneidungen der Gräber mit byzantinischem Schmuck und Sporen. Aus dieser Analyse ergeben sich grundsätzliche Zweifel an der Richtigkeit ihrer Datierung und – daraus folgend – der Nachweis, dass die bisherige relative Datierung des Gräberfeldes nicht zutrifft. Diese Feststellung hat Konsequenzen für Datierung der gesamten materiellen Kultur des 9. Jhr. im Gebiet des ehemaligen Großmährischen Reiches. Ausgehend von dem bisherigen unrichtigen Ansatz wurde etwa der Blatnica–Mikulčice Horizont von J. Poulik auf die erste Hälfte 9. Jhr. eingegrenzt. Auch die Chronologie der Sporen von D. Bialeková basiert auf diesem Irrtum.

Das Problem relativen Chronologie ist nur durch eine neue, gründliche Analyse des Gräberfeldes lösen. Besonders schwierig ist zudem die Frage der absoluten Datierung (aus dem Gräberfeld stammt nur ein Münzfund). Deshalb ist es notwendig, die Münzfunde aus Kroatien und aus Rumänien mit einzubeziehen. Anhand der Münzfunde aus den Gräbern von Trilje und Biskupija-Crkvina sowie dem Hort von Răducăneni ist möglich, einige Funde aus Staré Mesto in das 8. Jhr. zu datieren, wie dies bereits J. Sláma 1957 vorausgesetzt hatte. Diese Datierung wirft mehrere neue Fragenstellungen auf, vor allem bezüglich des Beginns der Christianisierung und der Körperbestattungen bei den Slawen im Gebiet Böhmens, Mährens und der Slowakei. Vielen Burgwälle (Burg von Bratislava, Ducové, Pobedim, Kouřim, Budeč, Libice, Levý Hradec, Břeclav-Pohansko usw.) werden hinsichtlich ihrer Chronologie überprüft oder teilweise neu ausgewertet werden müssen.